

ינואר- מרץ 2001

תערוכה בגלריה לאמנות ישראלית במרכז ההנצחה / קרית טבעון

שיך אבריק

מבט באמנות על מיתוס אלכסנדר זייד והתקופה

אמנים מציגים:

שוקה גלוטמן

לאה גרינפלד

חיה גרץ רן

דרורה דומיני

פרנס לבה נדב

יובל דניאלי

מיכל היימן

נעה רז מלמד

גיא רז

מנחם שמי

אלי שמיר

אוצרת: אסתי רשף

ע.א: עידית לבבי גבאי

תוכן עניינים :

- מסמכי הזמנה ויום עיון** - עמ' 2
- דף תערוכה** - עמ' 3
- שיח אמנים ואמניות
מהמשתתפים.ות בתערוכה** - עמ' 9
- מבחר יצירות שהוצגו בתערוכה** - עמ' 39
- פרטים וצילומים מהחלק התעודי / ארכיוני** - עמ' 50
- מבחר יצירות הקשורות בנושא שנעשו אחרי התערוכה** - עמ' 59

שיך אבריק

מבט באמנות על מיתוס אלכסנדר זייד והתקופה

שוקה גלוזמן לאה ג'ינבלד חיה גרין רן דרורה דומיני פרגס לבה נרב ינבל דניאלי דרורה דקל מיכל היימן נעה מלמד גיא רו מנחם שמי אלי שמיר

18.03.2001 - 20.01.2001

בקומה העליונה יוצגו פריטים תעודיים

הכתיחה בשבת 20.01.2001 בשעה 18:00

דברים: שמואל אבנאי, ראש המועצה קרית סבען
אלכסנדרה זייד
אסתי רשף, אוצרת התערוכה

צילום: משה כהן

בתמיכת המחלקה לאמנויות פלסטיות
אף לתרבות ולאמנות, משרד החינוך והעניינים
המועצה בתמיכת אגודת האומיים בריש

מרכז התנצחה ק. טבעון
רח' הסג'ר, טל. 9835506, 04-9837432
שעות הכיכור: א-ה 13:00-08:00 16:00-19:00
ו' וערבי חג 12:00-08:00 שבת 11:00-13:00

מסלול ופיתוח הנוער
קרית סבען בריש

יום שיך

יום ה' 15.2.01
שעות 16:00-20:30

בסגרת התערוכה
שיך אבריק
מבט באמנות על מיתוס אלכסנדר זייד והתקופה
(בקומה העליונה - פריטים תעודיים)

15:30 התכנסות וכיבוד קל
16:00 פתיחה: מר שמואל אבנאי- ראש המועצה קרית סבען
אסתי רשף- אוצרת המלחיה

16:30 מיתוס אלכסנדר זייד- כיצד נוצר והאם משמול
חרצה: יעקב שורר

17:00 לאורך הדרך- קווים לשירתו של אלכסנדר פן
חרצה: יעקב שביט

17:45 כיצד נבנה מיתוס חזותי
חרצה: אליק מישורי

18:30 הפסקה וכיבוד קל
19:00 עליתם ונפילתם של מיתוסים ישראליים בקולנוע
חרצה בליזי קסטי סרטיים: ד"ר משה צימרמן
20:15 סיום.

מחיר: 50 ש"ח
חרישמה: מזכירות מרכז התנצחה. טלפון: 04-9835506, 04-9837432

יום ו' 16.2.01 בין השעות 9:00-12:00
צפייה בתערוכה- בהדרכת האוצרת
וטיול בעקבות אלכסנדר זייד.
מדריך: קובי פלישמן

האנדרטה לזכרו של אלכסנדר זייד
בגבעת שיך אבריק
הוקמה ב-1940 הפסל: דוד פולוס

צילום: אליהו כהן
שנות ה-60 המאה העשרים

דף תערוכה

שיך אבריק

מבט באמנות על מיתוס אלכסנדר זייד והתקופה

צילום: משה יפה

האנדרטה

” המקום אינו דבר העומד בפני עצמו, אלא הוא זיקה בין דבר לדבר. לא יהיה מקום בלא משהו או מישהו המתייחס אליו, היושב בו, עומד עליו או נכסף אליו...”
אריאל הירשפלד*

בשנת 1926 מתיישבת משפחת זייד בגבעת שיך אבריק כאשר **אלכסנדר זייד** מתמנה לשומר אדמות קק”ל באזור. גבעת שיך אבריק היא מקום טופוגרפי אסטרטגי ונקודת תצפית על עמק יזרעאל המשתרע מדרום מזרח לה. זו היא צומת תרבותית מיוחדת. עקבות הזמן השאירו במקום סימנים גלויים וסמויים הנחשפים באמצעות שרידי התרבויות שנתגלו בו: קברות הסנהדרין, בית כנסת, באזיליקה רומית, מאוזולאום וקבר שיך.

ביולי 1938 בערב, בדרכו לאסיפת חברים של מייסדי קיבוץ אלונים, נרצח **אלכסנדר זייד** בידי פורעים. **אנדרטת השומר אלכסנדר זייד** שניצבת בראש הגבעה הוקמה ב **1940** ע”י הפסל **דוד פולוס** ביוזמת **ציפורה זייד** והמשפחה והיא מהווה מאז הקמתה אתר המסמל את סיפור הגבורה החלוצי עליו נתחנכו דורות רבים בארץ. האנדרטה מצטרפת כסימן בין סימני הנוף הייצוגי, בראש צומת תרבותית זו.

סיפורה של תערוכה זו מתחיל לפני יותר מעשר שנים עת נפגשו מספר אמנים מקרית טבעון על יד האנדרטה של זייד בגבעת שיך אבריק. הם רצו לתת לעצמם ‘תרגיל משותף’ ולהתייחס בעבודותיהם לסיפורו של המקום. זו לא היתה קבוצה מגובשת אולם הרעיון הוצע למרכז ההנצחה וכך נוצר הקשר ונפתח דיאלוג פורה ומתמשך ביננו; אוצרות התערוכה, **אסתי רשף ועידית לבבי גבאי**. כבר מההתחלה היה ברור שהנושא מעניין וחשוב אך הוא ראוי לבירור רעיוני מעמיק יותר.

ב 1990 הציגה האמנית **מיכל היימן** תערוכה בגלריה בוגרשוב בתל אביב. אחת העבודות היתה צילום של קבוצה על רקע האנדרטה של אלכסנדר זייד. המשך הצפייה בתערוכה ומעקב אחר יצירתה הבהיר את הקונטקסט בו הוצג. האנדרטה של זייד הופיעה בווריאציות שונות בתערוכות רבות שקיימה האמנית מאז. עבודה זו, אותה ראינו בתל אביב, נתנה דחיפה נוספת והתחיל להסתמן הכיוון והניסוח: שהתערוכה צריכה לכלול מבט מקיף יותר פרי מחקר והתבוננות מפורטת באמנות הישראלית ויחסה אל הנראטיב הציוני.

סיפורה של משפחת זייד בגבעת שיך אבריק משמשת לנו כמקרה בוחן בו הפרטי נוגע בכללי. בתערוכה זו יש ביכולתינו לעקוב ולבדוק את יחסינו עם ה’מקום’. או כפי שנאמר בספר שמות* : **” המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא ”** עומד במובן הפיזי ובו זמנית – עומד בו על דעתך. היינו, מבין אותו.

התערוכה מורכבת משני חלקים; א. יצירותיהם של 11 אמנים ואמניות המוצגות בגלריה ב. פריטים תיעודיים המוצגים בקומה העליונה וכוללים: תצלומים, קטעי עיתונות, ציטוטים מיומניו של א. זייד, מסמכים תרבותיים ופריטים אישיים.

התערוכה נבנית במתח המתקיים בין המקום והופעתו בתודעה ובזיכרון כסמל גבורה ואייקון קולקטיבי, לבין היות המקום אתר ממשי, נגיש וטופוגרפי, אשר בו נמצאת קהילה חיה המכילה סיפורים אנושיים. זהו מפגש ומאבק בין כותבי ההיסטוריה, המכוננים את הנראטיב הממסדי, לבין העמדה והחוויה האישית כפי שהיא משתקפת ביצירותיהם של האמנים המציגים בתערוכה. ריבוי נקודות המבט המסתבר והמצטבר בתערוכה, יוצר תחושה של פירוק, פיצול וערעור עקרונות על מעמדו המונוליטי, החד מימדי, של הסמל ובו זמנית מצב זה גם מעורר את כוחו מחדש.

אלכסנדר זייד

צילום : מאירי יוסף, 1937

שיחא א-בריק

בית שערים

מיכל היימן אמנית, אקטיביסטית, וחוקרת צילום וארכיונים, מציגה בתערוכה עבודה בעלת שם טעון, **'בנק אדם'**. היא כוללת מעגל המורכב מ-12 ארגזי אור קטנים, ובתוכם גם שקף עם החותמת "צלמת לא ידועה". היימן החלה לחבר, כבר בילדותה, ארכיון משלה. נרטיב חוצה גבולות, עם רבדים אוטוביוגרפיים נסתרים וגלויים, שהחל משנת 1984 הוגדר על ידה כארכיון נרחב ממנו היא פועלת בשם: Photographer Unknown. ארכיון אליו נאספים בין השאר דימויים אמביוולנטיים, חולים, נגועים, או שנויים במחלוקת. היימן מציגה בתערוכה תצלומים שאספה במשך שנים מתוך ארכיונים, כולל ציוניים, בהם תצלומי יחידים. או משפחות וקבוצות, מצטופפים לאורך גבולות... גבולות שלעולם ישתנו, לעולם יגיעו המחסומים הבאים בתור, מבצע, מלחמה אחר מלחמה. המצולמים. ות מפנים. ות את גבם החשוף לפסלים וסמלים אייקוניים כמו רחבת הכותל, פסל אלכסנדר זייד, ועוד. תמונת המצב אותה היימן מציינת היא חדירתם המיתממת של דימויים אלו, באמצעות סוכני "המשפחה המטיילת", של רוחות הרפאים של הלבנת אירועים אלימים, גזענות, כיבוש צבאי, גירוש ושליטה, לטריטוריה כה פרטית ואישית כמו אלבומי משפחה. מתחילת דרכה היימן בחרה להשתמש בעיקר בתצלומי READY MADE, תצלומים שאינם פרי מצלמתה, אלא באוצרותה, של צלמים עובדי מדינה בארכיונים ציבוריים, תצלומים מתוך העיתונות, ותצלומי חובבים, ואולי גם כמה חובבות. היא אוספת, מאתרת וממיינת אותם, וכן מתוך מבחני השלכה, חומרים חזותיים מתוך הפסיכואנליזה ומחבריה, סדרת "נשים שוכבות" באלבומי משפחה וההיסטוריה של הצילום והאמנות, וכן נשים אנונימיות ואקטיביסטיות הקוראות לה, א.נשים שאושפזו בבתי מקלט, בתי חולים, מיבשות ומאות שונות. היימן ממיינת את סיבת ההיעדר של הצלמים. ות ללא קרדיט, והסיבות הפוליטיות למחיקה הן החלק הרפורמטיבי בהם. לא פעם הצילום המקורי מצולם ע"י היימן מחדש וכך נלמדות מחדש נקודות המבט, העוולות הניבטות, אופני הצילום ואופני ההצטלמות לכדי אמירה. "השלישית" כפי שהיא קוראת לעוד סדרת סרטי אנימציה שלה, מאחדת גם בין גופות, נשימות. בעבודותיה, היימן משרטטת קול קריטי וביקורתי, מחפשת את מצעי הגידול התודעתי שלה/שלנו, מאתרת באימה מלכודות מהן היא מבקשת להיחלץ, ומצביעה על המעגלים הקולקטיביים הרי הגורל, שלעולם מכתיבים עוד ועוד בנקי דם/אדם.

מיכל היימן, 'בנק אדם', 1990

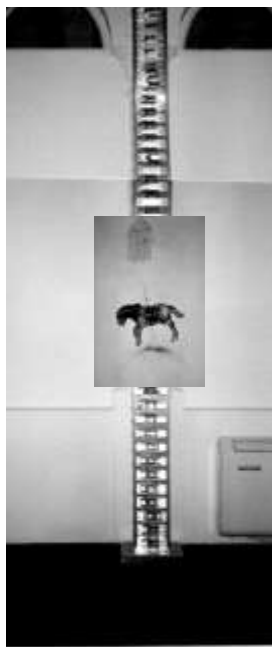
דומיני/ לבה נדב כל מקום 2000

דרורה דומיני ופרנס לבה נדב בוחנות את היצוג של האדם וגורלו - את האנדרטה. האמניות, פסלת וצלמת, משתפות פעולה מזה שנתיים בפרוייקט רחב היריעה **'כל מקום - נוף ישראלי עם אנדרטה'**. הן נוסעות ברחבי הארץ וממפות בעזרת המצלמה, אתרי הנצחה ואנדרטאות. **"האנדרטה היא לב הפיסול הישראלי, כי היא לב הצורך הנפשי הישראלי..."** כותב אדם ברוך*

האמניות מתמקדות באופן מודע ושיטתי במקומות ואתרים המסווגים כ"אנדרטאות תקומה של משרד הביטחון". כוונתן המשותפת היא לבחון את יחסי הגומלין בין האנדרטה לבין סביבתה. פעולתן מקיימת זיקה ל'צילום הטיפולוגי' שהתפתח בגרמניה בשנות ה-20 של המאה העשרים. עד כה צולמו על ידן כ-200 אתרים מתוך 1200 רשומים. בתערוכה מציגות האמניות חלק קטן ביותר מתוך הרצף שנסאף, ובו מופיעה גישתן המיוחדת אשר במבט מתמשך מתגלה הזווית החתרנית שלה. פעולתן האובססיבית מקעקעת את האנדרטה כסמל נערץ ומורידה אותה אל 'הקרקע', אל החיים. באמצעות חשיפת הסביבה והמקום בו היא מוצבת נחשפים הפערים בין הדימוי המשווק לתודעה לבין המציאות שלא פעם מתגלה כעזובה ונשכחת. הבחירה בעמדה 'התמימה' לכאורה של איסוף, תיאור ותיעוד חסר הירארכיה ושיפוט ערכי, מצטברת לתמונה כללית אירונית, אך בו זמנית כל אחד מהצילומים הופך ליצירה חד-פעמית הנטענת במשמעות פואטית.

עבודתה של **דרורה דקל 'אנדרטה לסוס'** משלבת התייחסויות מגוונות למהות האנדרטה, מאפיינים קנוניים בשילוב עם נגיעות ביוגרפיות ונשיות. כדבריה של האמנית: "יצרתי היא הצעה לאנדרטה לא גברית. לא לוחמנית, אלא נשית ורגישה לאמהות ולילדים. היא כוללת פירוק של השיר "נומי, נומי ילדתי..." למשפטים שמאירים את החרדה הילדית והאמהית כגון; "אבא הלך..." ועוד. יש במדפים הקטנים המרכיבים את היצירה לא מעט משפטים טעונים. לכאורה משהו חמוד אבל בועט בבטן.

דקל יצרה את העבודה לרגל 50 שנות המדינה, מועד מיוחד לגביה גם במובן הביוגרפי כמי שנולדה שלושה ימים אחרי הכרזת המדינה. האנדרטה הפרטית שיצרה לעצמה, מלכדת את שני

דרורה דקל 'אנדרטה לסוס' 50 שנה למדינה

המועדים המשמעותיים: לידה פרטית ולידה לאומית. במבנה הכללי, מתקיימת צורת יסוד בסיסית המתכתבת עם צורות קדומות של הנצחה – הטוטם, האובליסק וכד'. ... האובליסק שיכול לשמש גם כסמל פאלי לכוח רציונלי גברי, מתפרק לארון מגירות המלא בסודות נשיים פרטיים. בתוך האנדרטה הפאלית, האמנית יוצרת צעצועים משלה. הסמל החד משמעי של הסוס, המשמש להנצחת מצביאים ומייצג את כיבוש המרחב, מונח על המדפונים הקטנים כשהוא מצועצע, פגום ועשוי חומר מלאכותי. הוא מתפרק לרצף של רגעים אישיים, חדורי הזייה וחלום.

יובל דניאלי פרש 1989

דמות הפרש על הסוס מופיעה רבות בעבודותיו של **יובל דניאלי**, חבר קיבוץ המעפיל, כבר משנת 1982. הוא שואל שאלות על החברה בה הוא חי ובוחן זאת דרך הדמויות שהיו מרכזיות בהתיישבות העובדת כמו א.ד. גורדון ואלכסנדר זייד. הפרש על הסוס כנושא, נע לגביו על ציר הזמן: מזיכרון ילדות ממשי של הערצת השומר המגן על השדות ועד להבנה הבוגרת של המציאות המורכבת שבמצב זה:

”... למדתי לדעת שישנם סוגים שונים של פרשים. רובם נטועים לתפארת בפנתאון ההיסטוריה במשך מאות בשנים ומעטרים את כיכרות העולם במונומנטים מאבן וברונזה בדמות הפרש, עפ”י רוב קיסר או גנרל גאה ומנצח הרוכב על סוס המלחמה שלו...” האנדרטה של זייד כאייקון, מיצגת לגביו את מכלול ההווה הערכית שהייתה פעם בהתיישבות העובדת. המאבק על הטריטוריה, על אדמת הארץ. דניאלי בוחן את סמל הפרש על הסוס החל מפסלו המפורסם של האמן האיטלקי ורוקו “הגנרל קוליאוני”, הניצב בונציה, ומוצא אותו בן דמותו הציוני בדמות הפסל לזכרו של א. זייד. כאמן/חייל יליד הארץ, הוא נדרש לשמור ולהמשיך ללחום על גבולותיה. הפרש שלו הופך לדימוי מתעתע בו טוב ורע משמשים בערבוביה. עבודותיו נטענות בדיאלוגים עם דמויות ספרותיות ומקורות תרבותיים מגוונים כגון; דון קישוט, פרש בלי ראש, הגרניקה של פיקוס וכד’. רצף של מבטים היוצרים מצבים רגשיים מנוגדים שאינם ניתנים להכרעה ברורה ופתרון.

אלי שמיר בן כפר יהושע, חזר לאחר תקופה ממושכת לגור בכפר. בתערוכה מוצגים שני ציורים שיצר בהפרש של עשרים שנה והם תולדה של קשר אינטימי למקום.

שמיר ממקם את הסצנה בציור **‘מעשבים בכותנה’** במקום אותו רואה/ראה זייד מגבעת שיק אבריק (במאמץ קל אפשר למצוא איזכור לאנדרטה, מימין). ציור זה הוא ציור מפתח ביצירתו, בו החל דיון אמנותי ממושך ביחסו למשא הערכים החלוציים בעמק יזרעאל*. זהו ציור המבטא דחף חזק המכנס מחשבות על הקשר בין האמנות והחיים. העמק ושדותיו, כסימבול מיתולוגי, בו הוא ‘מארח’ ומפתח דמויות עירומות, (חלקן מצוטטות מיצירות אמנות) לעבוד בעישוב כותנה בשדה. אחת ה**‘גראציות’** של רפאל, סמל הנשיות והעדינות, נטועה בשדה התובעני ובידה כלי עבודה. **‘הזורע’** של ואן גוך מתגלה במרכז הציור כצל שחור מוקף הילה של אור כבא כוחו של הגורל. האדמה והשמיים צבועים צהוב, כתף הכרמל מסמנת את המקום והאנדרטה של זייד צופה על האנשים הנשרפים בשמש. הנגיעות אקספרסיביות – כאילו נוגעות באש, להבדיל מההתרחשות האנושית, ההתרגשות והדחיפות בציור הראשון, הציור השני, **‘נוף העמק’**, צויר לאחר החזרה לכפר במשיכות מכחול קטנות, מוקפדות ומאופקות. זהו ציור ללא דרמה אנושית, עם אור מיוחד, מצב רוח מהורהר ומפויס. האדמה החקלאית במרכז. האדמה חרושה, מוכנה לזריעה. השדה נפתח אלינו כמניפה, בולט בשקט שלאחר הסערה כשברקע הנוף העירוני של מגדל העמק.

גם בעבודותיה של **נעה רז מלמד** בא לידי ביטוי המבט על העמק הפורה ו’החלום החקלאי’. היא מתייחסת למרחבים ולדהרות הסוסים כחלק מנוף ילדותה בעמק, בקיבוץ גבע. בעבודת הרצפה בחלל הגלריה, הופכים הסוס והשדה למערכת אחת. הסוס, המזוהה כחיה אצילה ובעלת הדר, הופך ל’סוס עבודה’; פגיע, ונושא בעול. יריעות הסריגים הצבעוניות מדגישות את ההקבלה בין פעולת החריש הגברית ועיבוד האדמה, תלם אחר תלם, לפעולת הסריגה הנשית ויצירת הבגד והכסות. גלימתו הססגונית של הסוס נפרשת מאחוריו בצבעי הטבע ויוצרת את חזיון השדה ומרחביו, אך גלימה זו יכולה גם להפוך לאוהל ולמחסה שיש בו מחמימות הבית. ביצירתה **‘החליל’** – נוצר קשר אסוציאטיבי/סמנטי עם שירה של לאה גולדברג בשם זה. הנפתח במילים: **‘החליל הוא פשוט ועדין וקולו כמו קול של הלב...’**

אלי שמיר מעשבים בכותנה 1980

נעה רז מלמד 2000

מתוך הגבעול המיובש, פורצת למרחב דמות נשית רכובה על סוס. גוף אדום זוהר היוצא בתנופה אל החלל. האם זאת הסירנה היפה שבמנוסתה מן האל פן הפכה לקנה סוף אשר ממנו התקין את חלילו, ועתה היא יוצאת לספר את סיפורה כמנגינה ברוח...?

שוקה גלוטמן 4 רוכבים 1997

עבודותיו של **שוקה גלוטמן** כוללות ערב רב של חומרים. בהן מעורבות במודע שפות ויזואליות שונות, היררכיות של גבוה ונמוך, שיבוש והסתרה. גלוטמן בוחן בעבודותיו תהליכים תרבותיים. גם הוא מוותר על הילת הצלם ומשתמש ביכולתו לבחור ולצרף דימויים מגוונים. אלא, שעמדתו היא אוניברסלית. מבחינתו אנו מהווים חלק מהכפר הגלובלי האקטואלי. הוא שואל שאלה על ההתנהגות האנושית בכללה, לכן העימותים והדימויים הם בין תרבותיים. גישתו האנתרופולוגית מתייחסת להתנהגויות אתניות ולפעולות דומות בקצוות מרוחקים של העולם. למשל, ההקבלה שהוא עושה בין המערב הפרוע והמפגש עם האינדיאנים, לבין ההתיישבות בארץ והמפגש עם הערבים. נקיטת העמדה או הפרשנות, תלויה במתבונן או במספר.

בעבודה '**4 רוכבים**' הוא מעביר את מיתוס אלכסנדר זייד לכפר הגלובלי. כדי להדגיש את העובדה ולהעצים את הזרות, הא משתמש בעיתון סיני כרקע. הדמויות לא מספרות את הסיפור של עצמן, אלא מיוצגות כסטריאוטיפ.

גיא רז אתר הרצח
צלם: דב מייזל 1938

גיא רז חותר גם הוא, תחת צילום האנדרטה שהפך לגלויה שהפכה לדימוי של גבורה-לנכס שנתקבע בתודעה הקולקטיבית ובנרטיב הציוני. רז חושף את מנגנוני עיצוב הזיכרון והאבל ומנסה לראות מה הם מנסים להסתיר. הוא חוזר במנהרת הזמן לזירת הפשע/רצח ומוצא בה פרטים נוספים.

בעבודתו '**אתר הרצח 1938-2000**' רז יוצר מעין 'דיפטיכון' בו מוצגים זה ליד זה, שני צילומים; האחד צילום בשחור לבן אותו צילם, מיד לאחר הרצח, דב מייזל חבר קיבוץ אלונים, ובו נראית גופתו של אלכסנדר זייד מונחת בשדה כפי שנמצאה ע"י מחפשו.

על ידו מוצג צילום צבעוני שצילם גיא רז בשנת 2000 ובו נראה אתר הרצח כפי שהוא היום; אבן זיכרון לבנה החבויה בין שיחי לבנדר מטופחים בגן הזיכרון הצנוע שהקימה המועצה המקומית בקרית טבעון. הצופה בשני הצילומים מבין לפתע שניתנה לו האפשרות הבלתי צפויה לעמוד ולהתבונן באותו המקום במרווח של 62 שנה. גיא רז כופה על הצופה להיות עד פעיל. הוא נדרש לחוות את רגע התגלות האירועים במהלך הזמן, ולשפוט את תהליך עיצוב הזיכרון שנתרחש בו. הבחירה בצילומים המתעדים את אתר הרצח וקברות השומרים מחדדת את המבט על המחיר הטראגי והכאב האנושי החבוי בסיפור זה.

ציפורה זייד על הסוס

הדיון במקומן של הנשים באגדת אלכסנדר זייד ושיך א-ברייק נחשף בחלק התיעודי של התערוכה ע"י הצגת הדמויות הנשיות הקשורות בחייו של האיש. **ציפורה זייד** אשתו, מתגלה כדמות מעניינת ונועזת. בצילומים היא מופיעה כרוכבת אמיצה, חגורה באפוד כדורי צייד ומוכנה לקראת כל משימה. הבת האהובה **כוכבת** ושלושת הבנים; **גיורא**, **יוחנן** ו**יפתח** משלימים את תמונת המשפחה המיוחדת הזאת. תפקידה המרכזי של **ציפורה זייד** כיוזמת מפעלי ההנצחה לזכרו של בעלה עולה מתוך המסמכים ומסתברת כמשמעותית ביותר ביצירת הסמל והמיתוס עליו התחנכו רבים.

דמותה של **ציפורה זייד** כפי שהיא נגלית בחלק התיעודי איננה בדיוק דמות החלוצה המשתקפת בעבודותיהן של **לאה גרינפלד** ו**חיה גרץ רן**. הנשים שביצירתן מספרות סיפור אחר.

לאה גרינפלד ז"ל מיוצגת בתערוכה בשני רישומי דיוקן של חלוצות אותם רשמה בזמן אמת בשנות השלושים של המאה העשרים. גרינפלד ילידת 1891, לודג', פולין, הצטיינה באמנות מגיל צעיר ועבודותיה הוצגו באקדמיה הפולנית בעיר הולדתה. ב-1920 עלתה לארץ והצטרפה ל'גדוד העבודה' ע"ש טרומפלדור. בגדוד פגשה את בעלה לעתיד, קלמן גרינפלד איש ה'שומר'. רישומיה רגישים ומינימליסטיים. ביד בוטחת הם מעבירים את חותם הדמות; מטפחת לכיסוי הראש, קווצות שיער חמקניות ותנוחת ראש ענוגה וגאה. רישומים אלה מהווים עדות נדירה, מכלי ראשון, ואולי הם בין הרישומים המוקדמים ביותר הידועים לנו, המתארים את הדמויות הנשיות השייכות לתקופה החלוצית בשנות ה-20 וה-30 של המאה העשרים.

לאה גרינפלד שנות ה-30

חיה גרץ רן אמנית תושבת קרית טבעון, היתה בקבוצת האמנים שנפגשו על הגבעה. בשנים האחרונות מבססת האמנית את ציוריה על קשר וחקר עולמן של החלוצות. היא מספרת את סיפורן של הנשים מתוך מימד הזמן והזיכרון.

חיה גרץ רן "אמא 1"

את עבודתה **'אמא בחולות' I, II, III** ניתן להבין על רקע רעיונותיו של רולאן בארת*:
".. התצלום הוא פשוטו כמשמעו האצלה של המצולם (הרפראנט). מתוך הגוף הממשי, שהיה שם, נמשכות קרניים הנוגעות בי... המצוי כאן. תצלומו של אדם שנעלם יגע בי בקרני האור המושהות של כוכב"

האמנית מרוכזת בצילום של אמה משנות ה-30 של המאה העשרים, הוא מהלך עליה קסם. היא מציירת אותו שוב ושוב בניסיון לחוות פגישה מחודשת עם אמה. היא פועלת בתווך שבין תחושת הקשר המאגית עם הצילום לבין הציור. האם הצעירה עומדת במרחב הצחיח כמו נקלעה למקום שאינה שייכת לו. הנשים בציוריה של חיה מקרינות תחושה של יופי וקורבן. הן בעלות נוכחות פאסיבית. הן יפות, צעירות וחושניות, אך מציצות מתוך קרשי החיתוך, במבט אילם, כממתיקות סוד עליו לא יוכלו לספר לעולם.

הציור האחרון המוזכר בטקסט זה, הוא העדות האמנותית הראשונה הקשורה בדמותו של אלכסנדר זייד. הצייר **מנחם שמי** ז"ל, בן זמנו של א. זייד וידיד המשפחה, צייר את דיוקנו כשנה לאחר הרצח כמחווה אישית ומתוך הכרות וקירבה. **שמי** בוחר לתאר את א. זייד חובש כובע 'טמבל' חקלאי, לא הירואי, כשהבעת פניו אנושית, חמה ומתכנסת. וכך מתארת (בהיותה בת עשר), במחברתה, **מיקה שילה** מכפר יהושע את האזכרה במלאת שנתיים להרצחו של אלכסנדר זייד;

".. בשבוע שעבר (ביום רביעי) נסעה כל משפחתינו לשיך א-ברייק לאזכרה של אלכסנדר זייד במלאת שנתיים למותו. היה חום מחניק והשמש חיממה עד לידי צריבה. כשבאנו לשם ראינו הרבה אנשים ונשים מסתובבים סביב ביתו של זייד באפס מעשה. אחדים מפטפטים ואחדים עולים על המדרגות שמוליכות לקומה השניה ויורדים... האזכרה עוד לא התחילה והנה פגשנו את יצחק חנקין (ששוחרר לפני כמה ימים) ואת חיה שרה אמו. כל האנשים שפגשו אותם ברכו במזל טוב. ואת דבורה דיין שהלכה גם היא עמנו ברכו שתזכה שבנה ישוחרר. אחר כך נאם אדם אחד על יד המטבח (הצריף שמתחתיו גילו עתיקות) ועל יד הקבר שהיה מקושט ומכוסה כולו בענפי אורנים ובפרחים. נאמו עוד אנשים רבים והרבו לספר בשבחו של המנוח ז"ל. על אחד האורנים סמוך לקבר היתה תלויה תמונתו של זייד מעשה ידי הצייר שמידט... אחר כך הלכנו לראות את פסל זייד שמזמן לא ראינו אותו (הוא כבר כמעט נגמר) כשחזרנו אכלנו אבטיח קר וטוב אצל משה יפה ונסענו הביתה..."

מנחם שמי
דיוקן א. זייד

לסיכום

תערוכה זו הינה פרי של כוונה ממושכת והגות משותפת. אין היא באה לומר דברים מפורשים אלא לפתוח דיאלוגים המרחיבים את הדעת. תנועת המטוטלת שנוצרה בין סיפורי המקום, האנדרטה כסמל, והמבטים הרבים של האמנים בתערוכה, עוררה אותנו לפעולה וגירתה את דמיוננו.

אסתי רשף עידית לבבי גבאי

קריית טבעון – מרץ 2001

ביבליוגרפיה

* אריאל הירשפלד, *רשימות על מקום*, הוצ' עלמא/עם עובד, תל אביב, 2000

* אדם ברוך, *חיפוש הזהות*, קטלוג, המוזיאון הפתוח תפן, 1988

* רולאן בארת, *מחשבות על צילום*, הוצ' כתר, ירושלים, 1988

* אסתי רשף, *אלי שמיר - עמק יזרעאל*, קטלוג, גלריית מרכז ההנצחה קרית טבעון, 1998

שיך אבריק

מבט באמנות על מיתוס אלכסנדר זייד והתקופה
הגלריה לאמנות ישראלית במרכז ההנצחה בקריית טבעון 2001

רב שיח עם חלק מהאמנים. יות המשתתפים. ות בתערוכה
מרץ 2001

משתתפים. ות:

אסתי רשף – אוצרת-מנחה

עידית לבבי-גבאי

אלי שמיר

גיא רז

דרורה דקל

חיה גרץ רן

יעל גילעת

מיכל היימן

נעה רז מלמד

שוקה גלוטמן

רב-שיח

אסתי ר.: ביקשתי אתכם לבוא היום לשוחח אתנו ולתת עוד מבט על התערוכה: "שיך אברייק-מבט

באמנות על מיתוס אלכסנדר זייד והתקופה " ואני מודה לכולכם שהגעתם.

מיכל ה.: אלכסנדר זייד...מישהו יודע אם הוא היה איש טוב? רע?... (צוחקת)

עידית ל.ג.: תלוי מי המספר? יש הרבה סיפורים.

מיכל ה.: זה מעניין.

עידית ל.ג.: אולי אני ארחיב משהו בקשר לשאלה שלך. התערוכה התחילה להתבשל לפני

כשלוש-עשרה שנה (8-1987), עת ישבנו קבוצה של אמנים ואמניות מטבעון על-יד הפסל ואמרנו

שצריך לעשות עם זה משהו. חיה גרץ רן כבר הייתה בטבעון ואני ככה עשיתי איזה סיבוב מקיבוץ

מרחביה לתל אביב וחזרה ל'שער העמק' - לטבעון. האזור והסביבה פה הם מקומות מאוד מעניינים מהרבה בחינות. התערוכה הזאת, לפחות מבחינתי, היא איזושהו השתלשלות מאוחרת, מורכבת, ומעניינת של הזיהוי, שצריך לגעת פה במשהו, ולאט לאט לפענח איך לגעת בזה... ואתם כרגע באים ומצטרפים לתערוכה שהיא תוצאה של תהליך שמגיע פה לאיזה מימוש וסימון ראשון.

חיה ג.ר.: כשמדברים על גדילה, אלה הם אותם נושאים של קרן קיימת, שכולנו גדלנו עליהם.

נושאים שהיו נטועים בנו מהילדות. אני זוכרת בבית-ספר, בכיתה, במסדרון, את השלטים "טוב למות בעד ארצנו", שאלו היו הערכים שגדלנו עליהם. הנוף הפסטורלי של השדות עם הברושים, ובאיזושהו מקום ההגעה לטבעון והחיים בתוך הנוף הזה היו לי מעין סגירת מעגל, למרות שגדלתי בחולון, בחולות של חולון, עם הנוף הצהוב והבהיר, אבל זה היה ברור שזה חלק מאיזושהו נוף ילדות שהיה שקוע, מוטבע בכל אחד מאתנו, וזה בעצם מה שמחבר את כולנו, אני חושבת.

שוקה ג.: ומה הביא אתכם לפני שלוש-עשרה שנה לשבת שם על גבעת שיף אבן קיק למרגלות פסל זייד?

עידית ל.ג.: אני יכולה לדבר רק בשם עצמי. אצלי השאלה עלתה מתוך דיון באמנות הישראלית. אנחנו בגרנו בתי-ספר לאמנות בתחילת שנות ה-80. אלי שמיר יצא מ"בצלאל", אני למשל יצאתי, במקרה או שלא במקרה, מהמכון לאמנות ב"אורנים", שזה היה מקום קצת יותר פריפריאלי ופרובלמטי ביחס ללימודי אמנות.

מיכל ה.: יותר פרובלמטי מהאקדמיה "בצלאל"?

עידית ל.ג.: פרובלמות אחרות. בדור שלנו הקריאה לאמנים צעירים הייתה לצאת לניו-יורק. כן, אם אתה סטודנטית לאמנות ואתה רוצה לעשות משהו משמעותי, תצאי לניו-יורק. זה היה המסר. בכל אופן, בעיקר לא להיות כאן. זאת אומרת, שכאן אין על מה להסתכל ואי אפשר להתפתח... ואולי זה יהיה נושא השיחה שלנו. בשבילי זה עוד מהלך מתוך הרבה מהלכים, אני רואה את זה כחזית יותר רחבה. השאלה האם אנחנו בכלל יכולים להסתכל על עצמנו, או שתמיד אנחנו צריכים איזה כביש עוקף? עוקף ניו-יורק, עוקף פריס וכד'...

שוקה ג.: אז לפני שלוש-עשרה שנה הלכתם ליד הפסל בצורה מודעת?.. להסתכל? לחשוב?

עידית ל.ג.: כן, כך זה התחיל. היינו פה קבוצה של שישה-שבעה אמנים ואמניות שרצינו להסתכל ולשאול שאלות על "מקום". אתן לך למשל דוגמה; באותו הזמן הייתה לי חברה אמנית והיו לנו ויכוחים. היא תמיד רצתה להרחיק את האמנות מכאן ואני עם הראש הילידי-קיבוצי שלי, אמרתי לה: "יש כאן משהו, אפשר לגשת אל עצמנו כשאלה אמנותית", וזה מה שאז כבר העסיק אותי... וזאת אולי השאלה שמעניין אותי לעלות היום כאן, כלומר, מה אנחנו יכולים לעשות עם חומרי החיים הישירים שלנו שתמיד 'מאויינים' ו'מאוימים' על-ידי משהו אחר? האם אנחנו יכולים לגשת

אל עצמנו, כמו שהצרפתי ניגש אל עצמו, כמו שהאמריקאי ניגש אל עצמו? או שאנחנו מסתכנים בזה?

שוקה ג.: מה את חושבת?

עידית ל.ג.: אני היום? בעד לגשת אל עצמנו בלי פחד.

שוקה ג.: מה זה עצמנו?

עידית ל.ג.: ה"עצמנו" זה קודם כל איזה דבר שאני חשה שהוא קיים. זה מתחיל מזה שאני חשה שאני קיימת. איך לטפל בזה באמנות? על זה אשמח לשמוע דעתכם היום.

אלי ש.: אני רוצה להגיד משהו בקשר לכפר יהושע, ברשותכם. זה קשור גם לדמות של רוכב על סוס, שככה מכירים את זה מאירופה, מארצות-הברית, וגם מהמזרח התיכון.

או בכלל הקשר עם הפסל, עם קבר השיף, עם המקום ההיסטורי של נחל הקישון, של סיסרא, גבעת חרושת, קריית חרושת, מקום טעון ביותר. אני חזרתי לכפר יהושע אחרי עשרים שנה, וזיהיתי שם משהו מדהים, ועל כך דיברתי עם אליהו עמיצור שהוא אחד ממייסדי כפר יהושע. התחלתי לדבר אתו עכשיו, ממש בימים אלה. בכפר יהושע יש מרכז. כפר יהושע תוכנן על-ידי האדריכל קאופמן, זה שתכנן את רחביה בירושלים ואת נהלל.

שוקה ג.: ואת תל יוסף.

אלי ש.: תל יוסף? לא ידעתי... כן, קאופמן היה ממש ענק, היה איש ענק. הוא כמובן ניסה לייבא לתוך המזרח התיכון ערכים אירופאיים של תכנון, של חשיבה אורבנית כזאת או אחרת, כמו ברחביה בירושלים. תכנן את נהלל לפי איזו חשיבה פנטסטית. אגב, עם העניין של שוויון והעיגול, כולם יודעים את הסיפור הזה. וזה מה שאליהו מספר לי, שהתכנון של המקומות האלה נבע מתוך בטחון עצמי של המתישבים, שאנחנו מקימים פה אזור שנרכש כולו על-ידי יהושע חנקין. זאת אומרת, לא היו בו יישובי קבע בכלל, וזה אזור יהודי, ומתוך איזה בטחון עצמי הם בנו מקומות עגולים. גם כפר יהושע הוא עגול. במקום רחוב עם שערים משני הצדדים שאפיין את הבנייה הקודמת, אז מה הוא בנה? למה הוא תכנן את מרכז כפר יהושע? אני עדיין לא יודע... זה פרוייקט שאני הולך להיכנס אליו וגם לכתוב עליו במגזין הזה של כפר יהושע. הא בנה זאת בשנת 1927, כשלא היה מה לאכול, אנשים שבאו ולא היה להם איפה לגור ובסוף הסוכנות תקצבה להם בניית מתבן של 5X4 מ' שיהיה להם איפה לגור, זה היה המצב.

ובשנת 1929, אליהו עמיצור מספר, שקאופמן תכנן את מגדל המים בכפר, ששימש את הכפר בסך הכל ארבע-חמש שנים. הוא בנה מגדל מים מפואר, עמיצור בעצמו השתתף בבנייה עם דליים של בטון... מגדל מים עם קשתות, שלוש קומות, ממש סגנון רנסנס רומאי עם השפעה גותית מבחינת המידות של הגובה. אבל ממש: שלוש קומות, קומת קשתות גבוהה, קומת קשתות נמוכה וקומת מלבנים, וצורה מעגלית, ממש כמו קתדרלה. וזה היה בניין אחד. אז שאלתי את עמיצור: "מה אתה

חושב על זה שהוא ייבא את הדבר הזה מאירופה? והוא אומר: " אני דווקא חשבתי שזה בית-כנסת". עכשיו, גם עצם המחשבה הזאת שהם בונים מגדל מים, ועמיצור אדם שהוא מזהיר שהוא לא מאמין באלוהים והוא כבר בן 98 (החודש הזה באפריל הוא בן 98) והוא אומר "זה בית-כנסת". זה כבר מדהים המחשבה הזאת שלוקחים מגדל מים ועושים אותו בית-כנסת.

גיא ר.: יש איזה שהיא מנורה למעלה.

אלי ש.: למעלה יש מנורה.. זה מאוחר יותר. נכון. אבל כמובן זה מתחבר לכל הקשרים התנ"כיים של התורה כמקור מים.. "עץ שתול על פלגי מים" וכל מיני מטאפורות... כמגדל מים. ליד זה בנו את בית העם, שאתם חייבים לבוא לראות אותו. את בית העם בנו בסגנון באוהאוס... פנטסטי, עם כניסת אכסדרת עמודים משני הצדדים, שסוגרת ריבוע של אכסדרת עמודים. אני מוצא את הקשר לסן פייטרו ברומא. בדיוק זה הקשר: אכסדרת עמודים שמחבקת את הנכנסים. אתה כאילו נכנס דרך החיבוק הזה אל תוך ההיכל. ..ואם זה באמת קשור לקאופמן, אין ספק שהוא הכיר את תולדות האמנות בצורה מעמיקה ויסודית...., ברור שהוא היה איש תרבות אין מה לדבר, אז יש את ההקשר הזה. ויחד עם זה, בשורה אחת, באותה שורה, ב-1950, ממש כמו מה שעשה בפאריז הופמן, .. טור אחד כזה, והכל במקום שלא היה בו מה לאכול. זה צריך להיות קצת לא מובן הדבר הזה, אנשים קשי-יום במובן הקיצוני ביותר.

.. ויש גם את הפסל של בתיה לישנסקי. הפסל של בתיה לישנסקי, הטוב ביותר שלה, לזכר אלה שנפלו במלחמת העצמאות. הוא בנוי, הוא מפוסל בהשפעה ישירה של "האזרחים של קאלה" של רודן. עם התנועה אחורה והתנועה קדימה. זה כאילו, בערכים של "קאלה" בפאריז, זאת אומרת, יש פה איזה מין חשיבה, אני לא יודע, יכולים לקרוא לזה בכל מיני שמות, שמות גנאי, שמות ברכה, של מין יבוא של איזו תרבות, ניסיון לחבר אותה לאיזה מזרח, מתוך שאפתנות תרבותית בלתי רגילה. אז אני מבחינתי כשחזרתי לכפר יהושע אחרי עשרים שנה, ואחרי עשרים שנה שאני חושב שהוא גם 'חור', חור שתקוע לי בראש, אבל חור, פתאום אני מגלה את זה. מבחינתי, זה ממש גילוי, זה עונה לדבר הזה - מרכז תרבותי, ממש מרכז תרבותי. עד כדי כך שאני אמרתי לעמיצור בשיחתנו האחרונה, ביום שישי לפני שבוע, ... אני מרגיש שאני הצייר של המקום הזה, כאילו אני רואה את המקום, בגילויים האחרונים שלי, שהם גילויים ממש ....

עידית ל.ג.: כן? בזמן האחרון?

אלי ש.: כן, אף פעם לא טרחתי לחשוב על זה באופן כזה מובנה, אבל אני רואה שמה איזה מין מרכז מסויים, .. ברמה הזאת, שיש מה לראות ולמה להתייחס.

גיא ר.: אתה ממשיך עוד להפגש איתו, עם עמיצור..? זה נותן לך קונטרה פיזית?
אלי ש.: עמיצור אומר: "החיים בנו את זה ככה. ומה פתאום קתדרלה? אתה בכלל לא בכיוון", ומוסיף "אני לא יצאתי אף פעם לחוץ לארץ, מאז שעליתי לארץ, וזה בית-כנסת, הנה, כמו חורבת

יהודה החסיד, זה קשת, זה של בית-כנסת", אמרתי, כן, היו השפעות, בתי-כנסת, כנסיות באירופה, במשך אלפיים שנה של גלות.

עידית ל.ג.: הוא מתכחש לזיקות שאתה מעלה בפניו?

אלי ש.: לא מעניין אותו, הוא מתכחש לזה לגמרי, וזה אומר אחד שהוא חילוני בצורה קיצונית. .. שהוא לא מאמין באלוהים. השיחה שלנו הייתה מרתקת, מדהימה, ולצד נגמרה לי הבטרייה של הווידאו, והקטע הכי מעניין של הוויכוח, או העימות בינינו, לא הוקלט, אבל אני אחזור ואני אוציא את זה ממנו. ... לפסל הוא התנגד, לפסל הוא התנגד.

עידית ל.ג.: לאיזה פסל?

אלי ש.: לפסל של בתיה לישנסקי, הוא התנגד לפסל הזה. עמיצור, שבנו נפל במלחמת השחרור, הוא התנגד לפסל כיוון שאמר שהזיכרון נמצא בלב, ועוד פעם, מין מחשבה יהודית, איקונוקלסטית.

יעל ג.: רגע, מי התנגד לפסל?

אלי ש.: אליהו עמיצור, בדיונים שהיו בכפר יהושע,

עידית ל.ג.: אלי, עוד משהו בקשר אליך. זה מאוד מעניין אותי הסיבוב הזה שעשית (כמו סידהרתא), אחרי כל הנדודים בארץ ובחו"ל. בסופו של דבר, היום (2001), הכרעת את כפר יהושע כ-מקום. נראה לי שהקואורדינטות האלה שאתה מסמן כרגע, הן גם בשביל לבנות לעצמך את הסיפור ולשכנע את עצמך שבמקום הזה אתה יכול לעבוד וליצור. כלומר, נראה שהכרעת בשאלה הזאת שלך כאדם וכאמן איפה לחיות איפה להיות. בעיני זה מאוד מעניין לעקוב אחריך על הסיבוב הזה, ועוד לחזור לכפר יהושע, זה נראה לי בכלל מופלא...ומבחינתי בעל ערך.

אלי ש.: זה מאוד מוזר, כי אני חזרתי, כמעט אפשר להגיד בזכותה של אסתי רשף. אני לא יודע אם הייתי חוזר, באמת הייתה פה חזרה שקשורה לאמנות, כי אני לא יודע אם הייתי חוזר כמו שחזרתי, אם לא הייתה כאן התערוכה והפנייה של אסתי לעשות פה בגלריה תערוכה, ומיד בשיחת הטלפון אני זוכר שאמרתי לה: "את יודעת, יש לי רעיון: " כפר יהושע - עמק זרעאל.. " (התערוכה הוצגה בגלריה ב-1998)

עידית ל.ג.: התערוכה החזירה אותך לכפר יהושע?

אלי ש.: במידה רבה כן. פתאום איכשהו תפסתי שיש פה סגירת מעגל.

עידית ל.ג.: איזה יופי!

יעל ג.: אני רוצה לחזור לשאלה שלך, עידית, כלומר, לשאלה ששוקה הפנה אותה אליך, שאת אמרת "לחזור אל עצמנו", מה הוא העצמנו? ואני רוצה להגיד אולי רק שני משפטים שקשורים לביקור שערכת כאן עם קבוצת סטודנטים לאמנות. קבוצת הסטודנטים שהיו בה עולים, בדואים, דרוזית אחת, ילידי הארץ ואנשים שכבר הרבה שנים כאן אבל הם לא ילידי הארץ, כלומר, עולים

חדשים, עולים ותיקים. ואני הגעתי במין "עצמנו", כלומר, במין חוסר מודעות. זה מוזר שזה קרה לי, אבל באתי מאוד כך, ועלתה השאלה של עצמנו, ואחת המשתתפות בסיוור אומרת: "זה בכלל לא שייך לי, תערוכה שהיא לא שייכת לי", ואז איכשהו, במין הבזק, הבנתי והעמדתי גם את עצמי במקום הנכון, והתחלנו לדבר בעצם מי מציג כאן? איזה שבט מציג כאן? מה הוא מספר על עצמו? ומה הוא מספר על עצמו לאחרים? כי היו שם אחרים שהם חלק מההווה והמציאות בארץ.

בחורה דרוזית למשל אמרה: "אני גם לא מכירה את הסיפור..". כלומר, אני כאן, אני לא מאתמול, אבל זה לא הסיפור שלי.. השיחה שלנו לא נקטעה במקום של השאלה, אלא היא נפתחה במקום של השאלה, אבל בעצם אני רוצה להחזיר ולחזור עם התיאור של מה שקרה כאן, לפורום.

עידית ל.ג.: את בעצם שואלת: "של מי הסיפור הזה?"

יעל ג.: כן.

שוקה ג.: זאת אומרת, אני יכול מאוד להזדהות עם הבחורה הדרוזית גם. אבל בעיני המיתוס של זייד זה מיתוס שקשור בילדות, מיתוס של חברה. ב-93' בסיביר, מצאתי את עצמי יושב במעגל כזה, עם אמנים רוסיים, ואני מתחיל להרצות להם על החוויה הפוסט-אידיאולוגית של החברה שלי, איך אמריקה נכנסה ככה, ... ואם זה אפקטיבי, לתוך החיים שלי... ורוסיה זה מרחבים אחרים לגמרי, זה גודל אחר לגמרי, יש להם עבר, יש להם תרבות, הדברים לא יקרו כמו שבישראל. כשאת אומרת "עצמנו" לי לחלוטין לא ברור מי זה "עצמנו". אני יכול לחשוב על תערוכה של ההתיישבות ... שאתה רואה רקמת חיים מלאה, ... כל הפונקציות... קבוצה יכולה ליצור לעצמה, עולם שאני לא מכיר, או קיי? ... אני חושב שהשהות הזאת שלנו בלחפש אותו מחדש, זה משהו .... אין בי שום געגוע, ... ולגבי הפרש, זייד, אני לא גדלתי בצל של הפסל, בשבילי הוא קוריוז, ואני יכול לחשוב עליו ברקע של העבודה המסוימת הזאת שבתערוכה. בחיים שלי בלונדון, כמעט בכל פינת רחוב במרכז העיר אתה רואה מישהו על סוס, זה במימד קולוניאלי, לראות את זה פה בנוף הישראלי זה מאוד יוצא דופן, זה מאוד מוזר.

חיה ג. ר.: שוקה, בניגוד למה שנראה לך, זאת אומרת שהמבט הוא מבט נוסטלגי, ומבט מתגעגע, אני חושבת, לפחות בהרגשה שלי, ... שכל צילומי החלוצות שמצאתי, ואלו אנשים שחלקם מוכרים לי וחלקם אנונימיים, זה מבט לא מתגעגע ולא נוסטלגי אלא יותר תירוץ לדיון על המצב שלנו היום. שמעתי מישהו שאומר; "בעצם מה שקורה כאן זה שנות ה-50' בארץ", זאת אומרת, אנחנו חוזרים לאותן שאלות שהעסיקו והטרידו את דור ההורים שלנו. מה הזכות שאנחנו נמצאים פה? והאם זה שווה את זה? אני הזכרתי את המשפט "טוב למות בעד ארצנו", שאז זה היה כאיזה שהיא כותרת שלא היה עליה בכלל ערעור. זה היה דור שלם שהתחנך על המשפט הזה. היום אני יודעת שאני בגופי אחסום את הבן שלי, שהוא מג"ד בצנחנים, ללכת למות בשביל פיסת אדמה. היום אנחנו לוקחים את אותם חומרים ומתייחסים אליהם עם סימני שאלה לגבי כל הערכים האלה

המקודשים שחונכנו עליהם. כך אני רואה את התערוכה, וכך אני רואה גם את ההתייחסות לנוף. הייתה לי עכשיו תערוכה בגבעת-חיים איחוד שקראתי לה "נוף זה לא אופק", זאת לא הייתה תערוכת נופים זאת הייתה תערוכה של נופים אנושיים, של חלוצות. נופים של בגדי החלוצות. הנופים הלבנים של הבגדים שלהן עשו לי סימני שאלה באמת בתחושה שלי כאדם שגדל במדינה הזאת ונולד בה, שבעצם האופק נראה מאוד רחוק ולא מואר בכלל. זו תחושה של איזשהו מצב ללא מוצא. ככה אני מרגישה.

שוקה ג.: כל חברה זקוקה למיתוסים, למשהו מלכד... על חלקים מסוימים של החיים שלנו הסתכלנו עם דמיון. המיתוסים האלה, ולא משנה אם אני מזדהה אתם או לא, הם מיתוסים ששייכים לזמן אחר... לתהליכים התפתחותיים....

חיה ג.ר.: אני חושבת שזה איזשהו תהליך של גיל מסוים... של העניין הזה של לחזור לעצמנו, אני חושבת שזה משהו שקורה ל-אמן/ית.. באיזשהו שלב בחיים אתה מתחילה להסיר את כל הקליפות ואת כל הדברים הלא חשובים שמסביבך, לנקות דברים ולנסות להגיע לעיקר. הזמן פשוט נעשה נורא חשוב, ויש משמעות לדברים שהכי חשובים לך.

דרורה ד.: שוקה, אני מקשיבה לדברים שלך ואני חושבת על הדברים שמעסיקים אותי בעניין הזה. מאחר ואנחנו נולדנו עם הקמת המדינה, יש אצלי תמיד איזה מאבק פנימי בין איזו הזדהות, לפעמים טוטאלית, עם המדינה שאני צריכה לנער את עצמי לא פעם ממנה. מין תחושה כזאת שאני לא יודעת.. אני משתמשת לפעמים במושג הזה " שאני פסיכית כמו המדינה " אני עוברת אותן טלטלות שהמדינה נמצאת בהן... אני נפשית נמצאת שם, אז אני אומרת, אולי זה קשור לכוכבים, אולי לדברים אחרים, אבל מין איזו תחושה שיש איזו 'אמא גדולה' כזאת שמגינה עלי, וזה כולל את שנות החיים הרבות בקיבוץ. לא נולדתי בקיבוץ, הגעתי לקיבוץ, להקים קיבוץ, קיבוץ איילות בערבה, ואני חושבת שאני קוראת לזה הטרגדיה של החיים שלי, שבעצם כל המיתוסים האלה האמנו בהם בצורה מאוד עיוורת, אני חושבת שהייתי אדם מאוד פאנטי. לא סתם הייתי בתנועת נוער שנקראת "מחנות העולים", שהייתה תנועה מאוד קיצונית, הכל התנפץ לי. כשאני מסתכלת על ההורים שלי, שהיו קומוניסטים מאוד שרופים, גם להם הכל התמוטט באיזשהו שלב, והיום אני כל הזמן במין מאבק פנימי להתחבר אל הדברים שאתה אמרת, להתחבר אל הדברים בצורה שפויה ובוגרת, לבין איזו משיכה, אני חושבת שבהיבט פסיכולוגיסטי עם הראש והמבט לאיזה עולם של פנטזיה, כי מאוד קשה להתמודד עם זה שהדברים מתנפצים לך, וכל השאלות הקיומיות האלה, מה אני עושה כאן בכלל? למה הגעתי הנה? בשביל מה בכלל לחיות כאן? שעולות אלי לא דרך האומץ שלי לשאול את השאלה בקול רם אלא דווקא בשיחות עם הבן שלי, שהיה בסיירת גולני, שאומר לי כל פעם שאנחנו משוחחים לעומק על הדברים: "תשכנעי אותי למה אני צריך לחיות כאן?", ואני אומרת, אני לא צריכה לשכנע, אני אין לי מקום אחר, ואנחנו על דרך ההתנגשות בשאלה הזאת.

אני מרגישה שאין לי תעצומות נפש להתמודד עם התחושה שהדברים מתפרקים לי, ואני חושבת שבאמנות שלי, אחד הדברים שקורים שאני חוזרת לפנטזיות האלה של הילדות. זו משיכה מאוד גדולה להתעסק היום בצד המשחקי, לחזור למעין זכרונות נאיביים כאלה. כשאני ראיתי את עבודת החלוצות החדשה של חיה שהיא תלתה עכשיו, נורא ריגש אותי כי אמרתי לה שזה פתאום מזכיר לי את אמא שלי בחולון. גילינו שאנחנו נולדנו בכלל באותו מקום, ושזה מזכיר לי את היופי התמים הזה, לחיות בחולות של חולון בתור ילדה קטנטנה. אלו הם זכרונות מאוד מאוד רסיסיים כאלה.. גם אני זוכרת את אמא שלי בשמלת פשתן לבנה, שזה די גם נראה כמו החלוצות האלה, ומין משיכה לא נשלטת לחזור למקום שלכאורה הוא בטוח, אבל הוא אף פעם לא היה בטוח, זה בעצם לגדול בתוך מלחמת העצמאות, בשיאה. נולדתי שלושה ימים אחרי ההכרזה, בתוך ההפצה הנוראית הזאת על התחנה המרכזית, ואני חיה בגליל, בכברי, עם הקטיושות, וכל החיים שלי זה טלטלות איומות של נדודים ומלחמות ואובדנים ופרידות, והנה אני מוצאת את עצמי פתאום בגיל 53 מנסה מצד אחד להיות מאוד מציאותית ולהיאבק בהיבטים חברתיים עם עקשנות מאוד גדולה, להתחבר לקהילה הערבית ולעשות שם דברים, לחיות בקשר אמיתי עם חברי הערבים, ולעשות עוד כל מיני דברים בתחום הזה, ומצד שני רצון עצום לברוח לעולם שהוא אחר, בגלל השאלה הזאת - מי אנחנו? מה המשמעות? ...לפי דעתי אין לנו, אין לנו את עצמנו. "העצמנו" שלנו הוא כל-כך מורכב, מכל-כך הרבה פרמטרים, אני לא מדברת כבר על האזור ועל ההשפעות של עמים שונים שחיים בתוך המקום הזה. ..הכל נורא מבולבל, הכל נמצא כאילו בסוג של כאוס, וכלפי חוץ תסתכלו על האביב המטורף הזה.

אלי ש.: מה שמאפיין אותנו זה שאנחנו כל הזמן רוצים לדעת מי אנחנו ולדעת בדיוק את התשובות לשאלות.

דרורה ד.: אין.

אלי ש.: ולהתבגר, ולהיות חכמים, וזו אחת הנקודות שמאפיינות אותנו. ואחד הדברים שאולי קורה אחרת במדינות אחרות .. אבל פה ...יש ואדיות, ותמיד את החמסינים הידועים, ותמיד היה קשה פה לחיות מבחינות רבות, וגם סיסרא פה שקע בבוץ, אם הוא היה מחכה יומיים-שלושה הוא היה מתייבש בחמסין, זה גם כן היה. זאת אומרת, יש כאן משהו. אני מנסה להגיע אל המקום הזה גם בעשיית פורטרטים שאני עושה. אגב, אני לא מחובר ישירות לפסל מבחינת התערוכה אם אתם שמים לב, כי מבחינתי הפסל זה איזה ג'וק קטן בציור, חלק מנוף מרוחק... ופה הוא בכלל לא מופיע, והציור שלי לא מוקדש לפסל, אלא יותר למקום הזה שהוא כל כך טעון וסוחב על גבו כל מיני דברים; אדמה קשה בצורה בלתי רגילה, חמסינים בלתי רגילים ויתושים בלי סוף ..

שוקה ג.: ווילות יפהפיות.

אלי ש.: ווילות היום, נכון, יש וילות, ואולי מחר זה יהיה חורבן פה גם. זאת אומרת, יש משהו במרחב הזה, מבחינתי, שאין לו, אין תשובות, ממש אין תשובות.

עשו עלי סרט דוקומנטרי במסגרת בית-ספר לקולנוע בירושלים על החזרה שלי לכפר יהושע, ועל התערוכה שלי בטבעון... ופתאום מישהי הגיעה, לא יודע איך, ואז היא שאלה אותי, (היא בעצמה אשה דתיה לאומית) היא שאלה אותי כשהגענו לכפר יהושע: "אז זה שייך לך המקום הזה?". מה זה "שייך לי"? איך זה שייך לי? זה, מה שיש שם? ..את שואלת אם זה רשום עלי בטאבו? למה את מתכוונת בכלל? שייך לי? אני פשוט מרגיש קצת לפעמים שאנחנו מין חיפושיות קטנות בסופו של דבר בתוך הסיפור הגדול הזה, ובכלל בכדור-הארץ הזה המסכן שמי יודע מה יהיה איתו. מבחינתי זה מה שרציתי להגיד בתוך הסיפור הזה. בוודאי שאין לי תשובה אידיאולוגית לזה.

אסתי ר.: אני רוצה לומר משהו. כשחשבנו על התערוכה, עידית מדברת על לפני 13 שנה, אני כנסתי לתמונה לפני 11 שנה, מה שחשוב שבסופו של דבר התערוכה קמה לתחייה, ויש בה פנים רבות, והיום אנחנו יושבים ויושבות פה לקראת סיומה. אני רוצה להתייחס גם למבקרים הרבים שהיו בתערוכה, ועלתה השאלה האם התערוכה הזאת מאששת את המיתוס או שהיא מבקרת ומפרקת אותו?

אני חושבת שבסופו של עניין עצם העיסוק בנושא, אפילו אם חלק מהאנשים מתייחסים לזה בביקורתיות ובאירוניה, או שהמיתוס הזה הוא לא שלהם, עצם העיסוק מאשש במשהו את המיתוס, או לפחות מעלה אותו לדיון מחודש, והוא גם יכול לשמש כמקרה בוחן. אפשר לומר שכשאני ראיתי תערוכה של מיכל היימן, בגלריית בוגרשוב, לפני המון שנים, ובה מיכל הציגה את התמונה הזו של הקבוצה ליד הפסל, זה עניין אותי, זאת אומרת, מהלך התערוכה התחיל באמת אולי ממקום מאוד נקודתי. מטבעון, משיחות עם אנשים, מאמנים שגרים פה על-יד גבעת שִׁיף אבריק, על יד הפסל.

עידית ל.ג.: אני אוסיף ואגיד שכשדיברנו אני ואסתי למה באמת לזמן אתכם האמנים לשיחה, כי מצאנו עניין בלהסתכל ולחשוב ביחד על מה שיצא בסופו של דבר, כלומר, לשמוע איך אתם חווים באופן מאוד ישיר את התערוכה.

התערוכה הזאת היא צומת. צומת במקום ובזמן. מה היא נותנת? האם היא נותנת תוקף למשהו? ואני רוצה על עוד משהו להרחיב; אני חושבת שהמתח של התערוכה הזאת, מבחינתי בכל אופן, בנוי על שִׁיף אבריק כמקום בתודעה הישראלית... כלומר, עוד משהו שהתערוכה חושפת ובודקת הוא איך נוצר מיתוס מקומי? איך מקום מתגלגל והופך למקום בתודעה הקולקטיבית. המעבר מהמקום הפיזי < לסמל < לאתוס.... זה מה שאותי מעניין בתערוכה הזאת. כי בתודעה הישראלית הקולקטיבית, שִׁיף אבריק ופסל אלכסנדר זייד הם כבר איזשהו תא ברמת הסיפור הציוני.... זה גם מה שהתערוכה הזאת אולי מוכיחה.

מיכל ה.: ומה את שואלת ורוצה לראות ולהראות פה?

עידית ל.ג.: בין היתר, לבדוק את הדימויים והסמלים שמערכת החינוך הממלכתית הישראלית, שהיא כור ההיתוך, שנראה לי שכל המתכנסים פה חולקים אותה בצורה זו או אחרת, היא הייתה, ואולי עדיין, מערכת מאוד מגמתית שתתן 100% תוצאה. זאת אומרת: "תיכנס אליה בן 6, תצא בן 18 חייל שיודע בדיוק מה המטרות שלו", אלו הם סימני הדרך בתודעה. ומצד שני-ישנו המקום הפיזי. שהוא מבחינתנו, נגיש ושאפשר לנסות לגשת אליו מחדש והלא יש המון מקומות בתודעה שלך שהם לא נגישים.... אני חוזרת ואומרת שבשבילי התערוכה היא פעולה בחזית הרבה יותר רחבה. החומר הויזואלי שנאסף בה נאסף מכמה כיוונים. בקומה השנייה למשל, בצד הדרומי של התערוכה, נוצר גם קשר-עין עם הפסל. זאת אומרת, הצופה כאן עובר מצבים מנוגדים הוא נכנס לתערוכה ומשוטט בה. לעיתים מזדהה, ולעיתים הסמל מתפרק לו. כלומר, כל הזמן מתפרק ומתחבר, ונוצרת מבוכה. בעיני מבוכה זו היא גם הערך של התערוכה הזאת. .. אתה לא יכול להתמקם חד-משמעית מול מה שאתה רואה, אתה לא חד-משמעית יכול לפרק, ואתה גם לא חד-משמעית הולך רק עם הערך הנוסטלגי התיעודי. ויחד עם זה אתה מקבל פה המון מידע ואינפורמציה.

שוקה ג.: עידית, כשאת אומרת "שיף אבריק" אני מניח שמרבית האנשים שחיים על האדמה הזו לא יודעים מה זה...

עידית ל.ג.: נכון, ולכן אולי התערוכה תקדם גם את הידע סביב גבעה מעניינת זו הכוללת גם את קברות הסנהדרין בבית שערים, בזיליקה רומאית וקבר שיף (ע"פ המסורת הקבר מיוחס לברק בן אבינועם שר צבאה של דבורה הנביאה). פסל זייד מבחינה היסטורית הוא יצוג אחרון בנוף על ציר הזמן. שהוצב בראש גבעה טעונה ואסטרטגית זו.

יעל ג.: המיתוס הזה הוא מיתוס שבעצם די ירד לנשיה, בוא נגיד ככה, יחסית למיתוסים אחרים, וגם העיסוק של האמנות בו היה מועט יחסית, יחסית למיתוסים אחרים. עכשיו, אני שאלתי את עצמי, לפני התערוכה, וגם כשקראתי את מה שכתבתן, מה בעצם המקור? כלומר, כשאת אמרת "תודעה קולקטיבית", מבחינת המפות המנטליות, איפה נמצא המיתוס הזה? חשבתי גם על כל מיני שאלות שעלו במסגרת האירועים השונים שהיו סביב התערוכה, למשל למה הוא הפסל של הפרש היחיד בארץ?.

שוקה ג.: הוא לא היחיד.

יעל ג.: בהקשר המסויים שהוא נבנה וכו', למה הפסל הזה? למה המיתוס הזה תפס בתקופה מסויימת ואחר-כך אפילו לא התנפץ? מה? האם הוא היה חלש? מי עמד מאחורי זה? מה הוא שיקף? זאת אומרת, אחד הדברים שחשבתי עליהם הם; א. השומר, הנוטר. ב. כמה שמהר הדמות הזאת חלפה, מבחינת המשקל המיתי שלה, כי מיד בא כמובן כבר מיתוס של החייל והמיתוס של

המחותרות. כלומר, בעצם זה לא החייל על הסוס, מה שמשקף את החייל הישראלי, אלא סוג אחר של חייל, ועל זה חשבתי די הרבה. מה קורה כאן לשניים האלה, מה הוא ייצג? ומי לקח את זה איתו ומי היה יכול להמשיך עם זה הלאה? ואצל מי נשאר בתודעה ואצל מי לא. החיבור המקומי כאן הוא גם מאד מעניין, כי בעצם טבעון, במה שנולד כקהילה של טבעון, היא לא קשורה בדיוק. כלומר, מי שהיה יכול לשאת את זה הם באמת אולי קיבוץ אלונים, והאנשים שהיו סביב, אבל יש גם איזשהו ניכוס, או ניסיון של אנשים של טבעון בצורה מאוד טבעית לקשר בין המקום הפיזי למקום המנטלי. מי שמגדל פה ילדים יודע שהעליות לרגל לפסל הן מעשה של שיגרה. מי שחי כאן ממשיך לחיות ולהזין באיזשהו אופן איזשהו מיתוס מסוים, שהוא שונה מהמקור עצמו, אבל שהפסל הוא חלק מהמיתוס ולא הדמות. הרבה פחות הסיפור והדמות והרבה יותר הפסל. מבחינה זאת, אני חושבת שזה חלק מהדברים. האם זה מיתוס של פריפריה? האם המיתוס של אלכסנדר זייד הוא מיתוס פריפריאלי? אני חשבתי על זה. הארץ האמיתית שלנו והמיתוסים הפריפריאליים, יש איזשהי הגזמה, אבל האם זה מיתוס מקומי או זה מיתוס כלל ארצי?

עידית ל.ג.: של מי הוא?

יעל ג.: כן, של מי הוא.

עידית ל.ג.: והאם הוא?

יעל ג.: האם הוא, הוא היה?

גיא ר.: יש פה, בשיח זה, קו של בני 50 וקו של בני 8-37, שזה בעצם שנינו, נעה ואני, שנינו מאותו מקום, מקיבוץ גבע, מהצד השני של העמק.

נעה ר.מ.: אני, כשהתחלתי לשאול, ולא שיש לי השקפת עולם ברורה כרגע, אבל כשהתחילה להתפתח לי, המיתוסים האלה ובטח שהמיתוס של אלכסנדר זייד הוא כבר היה בשבילי מיתוס ולא הייתי צריכה לעבור איזשהו תהליך כדי לצאת ממנו או להתבגר ממנו, אלא אני בעצם נולדתי לתוך מציאות שכבר נראתה לי כשיגרה בתוך המיתוסים האלה. הם אף פעם הם לא היוו לגבי משהו שאני יכולה להזדהות אתו לגמרי. אני מרגישה שלי קורה תהליך אחר. לא שאני מתחילה להזדהות עם הערכים האלה, אבל לפחות אני מתחילה להתייחס אליהם בסלחנות ולהבין שהחברה נאלצה לבנות לעצמה מיתוסים כאלה. אני מרגישה שזה איזשהו תהליך שאני עוברת גם עם ההורים שלי, כרגע, הרבה יותר קל לי לקבל אותם. במונחים שלכם הם כאילו לא התבגרו מתוך הערכים האלה, או מתוך התנועות האלה, ואני מרגישה שדווקא היום קורה לי מין מהלך כזה שהוא נותן לי הרבה יותר אפשרות להתבונן בזה כעוד חלק מהדברים שכן בונים את האישיות שלי לא מתוך אמונה בזה אלא מתוך הכרה בהם כעוד מרכיב באישיות שלי, בביוגרפיה שלי ובצמיחה שלי... בלי קשר לזה אם אני מזדהה עם זה או לא... מעבר לזה שבדמות הזאת של הפרש יש משהו שהוא נורא קוסם לי... רומנטית.. משהו ביציאה הזאת למרחבים...

גיא ר.: אני מדבר מאותו מקום, אבל מהצד של הבנים. אבא שלי ואבא של נעה הם אחים בהפרש של שנתיים (גילוי נאות אנחנו בני דודים). מבחינתי אבא שלי זה אלכסנדר זייד. זאת אומרת, הוא היה בן 12-13 כשאלכסנדר זייד מת. אבא שלי המיתוס שלו זה שהוא היה בדגל הדיו, והוא בשבילי גם אלכסנדר זייד. כאילו הוא תוצר של כל המיתוס הזה... וגם כל המשפחה שלנו. האחים של נעה כולם היו בשייטת, ואפילו הבן של אח שלה היום הולך לגיבוש של השייטת, זאת אומרת, המיתוס והמיתוסים האלה, אני לא יודע איך זה אצל הבנות, אבל אצל הבנים, בקיבוץ, הם עוד חיים וקיימים. חלק מהתהליך שלי זה לפרק פה קצת את כל מהלך/מורשת הזאת. זאת אומרת, מבחינתי הדמות של א. זייד המת השוכב שם בקוצים הוא גם אני. זו אופציה, וגם אבא שלי זו איזו שהיא אופציה. זאת אומרת, היינו יכולים להיות, בקרבות האלה היינו יכולים להיות על אותו תקן... ועוד אספר לכם בהקשר הזה שלפני שלוש שנים השתחררתי מצה"ל על פרופיל 21. זאת אומרת, זה מבחינתי תהליך שלם שאני עובר וההורים שלי בקומה עד היום עם זה ...

עידית ל.ג.: שברת את הקו.

גיא ר.: כן, ולא כמו שנעה אומרת שהיא מתייחסת בסלחנות, גם לי באיזשהו שלב, בהתחלה קצת ריחמתי, אבל עכשיו אני מבין שאני גם תוצר של המיתוס הזה, ואני עכשיו בתהליכי פירוק כמעט סופיים של המהלך הזה.

אסתי ר.: אבל אם לא היה המיתוס של אלכסנדר זייד, לפחות בדור שלי, לא היה גם מה לנפץ.

גיא ר.: אסתי, את יודעת, אני מנסה ללמוד לרכב על סוס. זאת אומרת, ללמוד לרכב על סוס אני רואה את זה כחלק מאיזשהו ניסיון להתחבר למשהו...

חיה ג.ר.: גיא, אתה בן קיבוץ?

גיא ר.: כן, אני ונעה אנחנו מאותו קיבוץ, מקיבוץ גבע. עמק יזרעאל, מהצד שני, זה אותו חנקין, זה אותה אטמוספירה.

אסתי ר.: השאלה אם בכלל לתהליך התבגרות צריך מיתוסים? אם אני מסתכלת על הדור הצעיר היום, אז הוא גדל מלכתחילה, אני חושבת, עם מיתוסים אוניברסליים יותר, בינלאומיים, אבל הם מנפצים מיתוסים עוד לפני שהם בנו אותם.

גיא ר.: אז מה את שואלת?

אסתי ר.: אני לא שואלת אני חושבת, אומרת, ..אני משווה אותי אליהם ואני שואלת את עצמי האם כדי להתבגר בתהליכים הפנימיים שלי אני צריכה מיתוסים? אדם צריך מיתוסים?

גיא ר.: תראי, מבחינתי, המרד באלכסנדר זייד זה המרד באב. זאת אומרת, מבחינתי הם באותו קו, אבא שלי ואלכסנדר זייד, זו אותה דמות.

אסתי ר.: נו, אז תאר לך שלאבא שלי גם קוראים אלכסנדר .. נוסף לכל הצרות.

עידית ל.ג.: גיא ..אז בין היתר אנחנו מדברים פה על 'רצח אבי' במובן הפסיכולוגי?

חיה ג.ר.: גיא, איך התחלת לעבוד עם התמונה הזאת?

גיא ר.: אני ב-1994, בתערוכת יחיד הראשונה שלי, התחלתי להתעסק בתהליכים האלה של פירוק בעקבות הפרופיל 21 שקבלתי.. מחסום נגד טנקים שהוא על נייר, הוא כבר לא בלוק בטון מטר על מטר על מטר. אני משטח, אני מנסה לעשות את זה כמה שיותר דק, ואז אני לא יכול כאילו לעמוד ליד אבן המחסום ולחסום.

אסתי ר.: מיכל, האם את יכולה לשתף אותנו בחוויה שלך מהתערוכה?

מיכל ה.: כן, אבל אני לא רוצה להתחיל עם זה דווקא... אני רוצה להקדים, ואיני מתכוונת לפגוע באף אחד, ולא לפקפק באמיתות של הדברים... אלא לעשות משהו אחר, שהוא קשה, ואני בוחנת אותו גם על עצמי, ואני מתנצלת מראש. אסתי ועידית פנו אלי לפני כמה חודשים, למה שהבנתי כעוד תערוכת נושא. כך שמבחינתי, כשאני יושבת פה.. אני פתאום מבינה את העומק של המפגש הזה, וזה גורם לי לחוויה מאוד מוזרה, שאני משתתפת בתערוכה, שאפילו לא באתי לפתיחה שלה, שאני כל-כך מפחדת לנסוע בדרכים וטבעון זה רחוק.. ושבעצם אם לא הייתן "כופות" עלי.. לא הייתי מגיעה היום. הגעתי כי אסתי האוצרת היא אדם שכה יקרה לי, ואני חייבת לנסוע. ובסופו של דבר, טוב לבוא ולראות שהמרחק הוא לא גדול, ולראות את התערוכה, מקום משונה לצנוח בו. עם זאת, חשבתי שנדבר על אמנות... אבל זה לא מה שאנחנו עושים עד עכשיו, וכשאתן מתחילות לדבר, אבל לא באופן ישיר על אמנות, ההרגשה היא שכיוונתן, שאמרתן "בואו נדבר על מה שאתם רואים פה", אבל זה לא קורה בינתיים, אנחנו לא "רואים", כי זה כל-כך טעון. ומסתבר עכשיו שהמקום שאני כן מסוגלת להביט בו, בכלל לא קשור לא לאלכסנדר זייד ולא לישראל ולא למקום הזה.

בסוף שנות ה-40 של אדם ותחילת שנות ה-50 שלו, כמותי, אם הוא במשמר של סאדאם חוסיין או באוסטרליה או בישראל, הוא עובר את אותו תהליך, נתון בידי ההיסטוריונים החדשים שמפרקים לו את הצורה. מאמתים אותנו עם המיתוסים שהוזנו באין סוף טקטיקות לתוכנו, ועכשיו חכמים, הם נוזפים בנו, "הצדיקים יודעי הכול": "מה חשבת לעצמך? ולמה עשית את מה שעשית?" והוא או היא, זאת אומרת אנחנו, מוצאים את עצמנו.. פושעים, פְּתָאִים קולוניאליסטים, מדושנים וחסרי לב. אז אני רוצה לומר: אני לא מבינה מה זה רע שמישהו חשב ש"שומר" זה דבר פנטסטי והלך לפסל שומרים מאתיים פעם. זה נראה לי בסדר גמור.

מיתוסים נוצרים. כן. לא רק כאן. אז מה שמציק לי זה שיש כאן מין תחושה שאנחנו מתעסקים שוב ושוב בדברים שלנו בצורה הייחודית הנעלה שלנו, יהודית כזאת, מעל לכל העמים, מעל לכל דבר, כאילו אנחנו לא שייכים לקונטקסט כלל עולמי, כלל גילי, כלל תהליכי, כלל איזשהו דבר שבכלל בני אדם עוברים, מין התנשאות ועליונות. בכל מקום בעולם אנשים מייצרים מיתוסים, ובכל מקום יש ילד שרוצה לעזוב את המדינה שלו ולא יודע אם הוא רוצה להמשיך לחיות שם, גם

בצרפת, וגם באמריקה, גם בירדן, וגם בעוד מקומות שלהורים יש ילדים. השאלות הן אחרות, ומהן אנחנו חומקים.

שוקה ג.: אבל בכל זאת יש דבר מאוד יחודי פה..

מיכל ה.: שהוא?

שוקה ג.: שהוא גם מתקיים בעוד מקומות, מסויימים, ולא מתקיים בצרפת או בבריטניה, שהשורשים של החברה הצעירה הזאת... הערבוב בין האוטוביוגרפיה האישית לקולקטיבית. אני מבין שאין עוד הרבה מקומות בעולם שלאנשים יש איזושהי מין אכזבה מהחיים שלהם, ... איזושהי הבטחה שהבטיחו להם, לא ברור אם זה ההורים או אם זה המדינה, שלא התממשה, איזושהו פער ציפיות שמלווה את החיים שלנו.

מיכל ה.: לכן אמרתי שאהיה קשה. הישראלי לא מטפל בבעיה עצמה, ומאד קל להיכנס למטריצה, לדפוסים, לאכזבה מהערכים ומהמדינה ומהמקום.

שוקה ג.: אבל זה יחודי, לא ?

מיכל ה.: אני חושבת שזה יחודי כבריחה.

שוקה ג.: שאני יכול לראות חברה שלמה עושה את זה.

מיכל ה.: בסדר גמור, אני לא אומרת שזה לא ייחודי, אבל זה העניין, ההערצה?

דרורה ד.: אני לא אומרת את זה ברע .

מיכל ה.: כן אמרת: "אני היום שוקת שבורה"... "כל הדברים שהאמנתי בהם מתנפצים מול עיני ואני לא יודעת מה".

דרורה ד.: מצד שני אני חוזרת אליהם, כי זה איזושהי אחיזה במעין משהו אימהי כזה, אלה המקורות שלי, אני חוזרת אליהם, עובדה.

מיכל ה.: אבל למה זה כזה crisis?

דרורה ד.: זה המאבק בין שתי נקודות מבט.

זה נורא מבלבל, תחשבי, שמצד אחד את מרגישה שיש בזה שאלה... ומצד שני את כמובן נמשכת לחזור לשם כי זה איזושהו מקום חם.

מיכל ה.: אני מנסה לומר משהו, לא בטוח שמצליחה, אולי מבקשת להפסיק את מלכודת העיוורון, את ההתעסקות וההלקאה העצמית שלנו. כאשר לא רחוק מכאן, ממש כאן, יש סבל שאנחנו גורמים לו. מה שאמרת עכשיו בני-אדם רבים בגילך מרגישים. שבירות, חזרה למה שהיה יכול להיות. זה לא מפחית מכאבך כמובן.

דרורה ד.: או קיי.

מיכל ה.: אני נפרדתי מאבי, נפתלי היימן, כשהייתי בת 11, כשרכשנו את הטלוויזיה הראשונה שלנו, שארפ, שחור לבן, והייתה מלחמת ששת הימים. אני זוכרת את הפרידה, את תחושת הריחוק,

אפילו מן בוז. אבא שלי כובש. הוא בסלון עם הגופייה הלבנה, בני אדם בקופסת הטלוויזיה, נשים וילדים מנופפים בבדים לבנים לכניעה בצידי הכבישים, טנקים וגייפים של הצבא הישראלי נכנסים בצהלה, ואבא שלי אומר לטלוויזיה: "רמאללה, שכם", הוא כובש עכשיו, ואני מביטה בו, בתנועות של האצבעות בתוך הגופייה הלבנה. ועכשיו כאן, בטבעון, שנים אחרי, אני אומרת לעצמי, זה הרי בלתי נתפס שבגיל כל כך צעיר חשתי כך: "האיש הזה הוא כובש, הוא עכשיו כובש, הוא לא אכפת לו שמתים ושאינם וזה", וזה האבא שלי, היוצר, הממציא, אבל אני נפרדתי ממנו. הוא מבחינתי הפך לסוג של אויב, כובש, חסר רגישות, שלא מבין כלום, מתוך תודעה של ילדה בת 11, פרידה אחת. ובגיל עשרים פרידה שנייה, עוד מלחמה שאהוב שלי נהרג, ובגיל 30... והבן שלי משחק עכשיו בפאוור ריינג'רס, זאת אומרת, אלו גם 'גיבורים'.

אלי ש.: אלכסנדר זיידים קטנים כאלה.

מיכל ה.: כן, אלכסנדר זיידים קטנים, הסוסים, המלחמה...

אלי ש.: אני רוצה לתקן משהו בקשר לאלכסנדר זייד. אלכסנדר זייד, צריך להבין שהוא חלק מתקופה. הוא בא מרוסיה, הוא למד ערבית, הוא התלבש כערבי, הוא רכב על סוסים עם הבדואים, והוא לא ראה עצמו כאויב שלהם. הוא ניסה להידמות להם ללמוד מהם את הידע שהיה להם על הארץ הזאת. זה סוג של ציונות אחרת שהיום לא קיים. אני כשחזרתי לכפר יהושע והתחלתי להתייחד עם ערבים פה בסביבה, חשבתי שאני ממשיך מסורת מסויימת.

מיכל ה.: אני שאלתי מוקדם היום, לא סתם, כבר בפתיחה כדי להכניס עוד רובד, אלכסנדר זייד איש טוב או איש רע? הוא התנשא מעליהם? או אהב אותם? (שוב צוחקת)

אלי ש.: אני לא יודע שום דבר על זה.

עידית ל.ג.: את יודעת מה, מיכל, מהזווית של השאלה הזאת לפי דעתי את מתמצתת בדיוק את השאלה על אבא שלך - הוא היה איש טוב או הוא היה איש רע?

מיכל ה.: נכון נכון. עידית.

עידית ל.ג.: גם אני יכולה לשאול על אבא שלי, שהוא הבן הראשון של קיבוץ מרחביה, אם הוא היה איש טוב או הוא היה איש רע? אם הוא כובש ומנצל או שהוא דאג לעמו ולעצמו?

חיה ג.ר.: אבל אלו שאלות של ילדים.

עידית ל.ג.: לכן השאלה הזאת שלך מיכל היא כל כך ישירה. במובן הזה. אם גיא חידד כרגע שאלכסנדר זייד הוא איזה עיקרון של האבא של כולנו באיזשהו מקום. אדם שעוד אין לו מדינה, שבא ממזרח אירופה.. אחד הקים קיבוץ, אחד הקים את כפר יהושע, לא משנה, העיקרון פה הוא דומה. אני חושבת שאנחנו כדור שני, או שלישי, לילידי הארץ.. אלו הן בעיני תמצית השאלות והתחושות האמביוולנטיות שלנו.

מיכל ה.: אבל איפה את עם העיקרון הזה? תגידי לי מדינה אחת שלא מתנוסס בה שליט שהוא גבר, שאין בה תהליך פרידה מדמות הגבר, ושהוא הגבר נמצא. כשאני חושבת על אלכסנדר זייד אני חושבת גם על ולאסקז. על הצילום המבוים, ובכלל ביחס לפסל של אלכסנדר זייד, אני שואלת מה מבוים שם? כמו בכל מערכת יחסים? מה הייחודי שמתקיים בתצלומים, ומה בציורים של ולאסקז. לקחתי בתערוכה "הנוכחות הנשית" (1990), תצלום שלי כילדה באלבום המשפחה, שצולמה על סוס נדנדה, עם עיניים מבריקות, קראתי לעבודה בארגז אור: *Crazy Horse*, "סוסה/אני/משוגעת", מחאה כנגד ציורי ילדים על סוסים. ילדות בדרך כלל, כששמים אותן על סוסים, זה במידה רבה כדי להגחך ילדות כיושבות על פאלוסים. מאבדות את הבתולים. שם היצירה באנגלית רומז כמובן גם על שמו של מועדון הקברט הידוע בפריז, מ-1951.

אלי ש.: הבת כוכבת והאישה ציפורה של זייד רכבו על סוסים.

מיכל ה.: נכון, גם החלוצות. נשים או על אופנועים או על סוסים או על נדנדות של סוסים. אלה ניסיונות של הצלמים להצמיד פאלוסים לילדות. זה מתוך האוסף שלי, זה מה שאני מרגישה.

אסתי ר.: את צריכה לפתח את האוסף. ... לאמזונות.

מיכל ה.: אסתי את שואלת לגבי העבודה שלי, כל אחד מהתצלומים מצביע על משהו אחר. אלכסנדר זייד לא מעניין אותי. מהבחינה הזאת אני מסתכלת על הציור של אלי, הוא היה יכול להיכנס לאחד ממבחני ההשלכה של הפסיכואנליטיקאים שמעניינים אותי, כי הוא ציור של אימה. של אנשים מהשואה וגופות עירומים. ציור שמראה דמות שחורה באמצעו, מפחידה ביותר, שקצת מזכירה את השביל של ואן גוך, והוא מזכיר לי לחלוטין לוח, עם רישום, שאני אראה לך אותו יום אחד, מתוך ערכת קופסת השלכה חזותית שפיתח צוות פסיכולוגים באוניברסיטת הרווארד. יש פלטה אחת מאוד ידועה שבה רואים מחרשה. אובייקט שמראים לנבחנים בתקווה שישליכו על המחרשה את האמביוולנטיות של המקומות האלימים שלהם והפאסיביים שלהם. זה לוח מאוד דומה לציור הזה, ואינו קשור לציונות, לאדמת ארץ ישראל, לשואה. צייר חובב אמריקאי שקיבל הוראות מה לצייר. ועכשיו, אם שואלים אותי על התערוכה, אז אני אומרת, מה אני רואה פה? אני רואה עבודה של שוקה שמאד מעניינת אותי בגלל כל האסוציאציות הנפתחות דרכה, האופן שהוא מרחיק ומקרר ועוד. ועוד עבודות, ובסך הכל אני רואה תערוכה, שהאוצרות שלה בנויה על מדיומים שונים, ואומרת: "אני אמנם מציגה ועושה אבחנה בין מדיומים שונים, ועם זאת מראה את אותו אירוע". ואז עולה השאלה, שחוזרת ואופיינית לעייפה באמנות הישראלית בתערוכות נושא. אם אלו לא הייתן אתן, אסתי ועידית, שהזמנתן אותי להשתתף בתערוכה סביב מושג או אובייקט, הייתי קרוב לוודאי מהססת.. האם כל יצירה שיש בה אלמנט שנקרא "אלכסנדר זייד", תשותף בתערוכה? ישיר או לא ישיר. אנחנו האמנים עוברים את הדבר הזה תכופות: "יש לך עבודה על מוישה?" אם יש לך על מוישה אתה מוצא את עצמך בתערוכה. אני מאד זהירה, יותר ויותר עם

השנים. והצטרפתי לתערוכה שלכן על אלכסנדר זייד, מפני שהתייחסתי לדימוי והסצנה הזאת עם ההצטלמות על הפסל, עם שאלות רבות וקשות לגבי המיתוסים של הציונות. אמרתי קודם לאסתי, שאני מצטערת שלא באתי לכאן קודם, בעוונותיי, כאשר בשלה ההכנה לתערוכה, כי אולי הייתי עושה עבודה אחרת. הייתי לוקחת אולי מצלמת וידיאו, שתעמוד באופן קבוע מכוונת על פסל אלכסנדר זייד, וההקרנה תהיה פה כל הזמן בחלל, במקביל. מפני שאני מרגישה בחסרון שאין בתוך הגלריה גם את המבט מבחוץ. שתהיה שם כל הזמן, המצלמה לבדה, הרובד הרפלקסיבי בתוך התערוכה, את נקודת המבט שכל הזמן תתייחס לפסל הזה מבלי שרואים אותו.

דרורה ד.: לי למשל אין שום צורך לראות את הפסל, אני כבר שנים לא ראיתי אותו, אני כל כך רואה אותו. אני בכלל, אפילו לא הסתכלתי שם מהחלון, נורא מעניין, אני שמה לב עכשיו. אני כל-כך רואה אותו, בזיכרון. יכול להיות שזה מעוות לגמרי, אבל כאילו אני לא צריכה אותו, הוא נמצא שם, זה מה שקורה למיתוסים.

מיכל ה.: כן, אבל עדיין יש גם אצלך, את הדימוי הזה, שהוא כל הזמן מהדהד לך מול העיניים ...

דרורה ד.: כן, כן, הרעיון שלך... מאוד מעניין –

מיכל ה.: בקשר לעבודה עצמה אני חושבת שבכל אירוע סביב תצלום נבחנו במודע ובלא מודע, יחסים חזרתיים, מניעים פרוורטיים, של כוח. מי שרואה דרך המצלמה ומכתיב מה נכנס ומה לא, עד כדי סאדו-מאזוכיזם שזיהיתי בין אבי ואימא שלי. הצלם והמצולמת. כבר סיפרתי לא פעם שמרבית התצלומים של אמי היו ללא הראש שלה, החל מהצוואר ולמעלה אפשר היה רק לדמיין. כילדה היה בי חשש שהתצלומים יחזרו ואשמע את אימי מיבבת ששוב הוא חתך לה את הראש. את גבוהה, הוא היה בקושי עונה. ואם זאת מצאתי תצלום בארכיון בית התפוצות, של ילדה על כיסא בכיתת לימוד, שנבחרה על ידי המורה ו/או הצלם, להצביע עם מקל ארוך על מפת פלסטין שנתלתה על הלוח, הפעם היא בתפקיד הכובשת, למרות שהיא בכלל באלג'יר, היא מסמלת את העתיד... זה יהיה שלנו, זה תמיד היה שלנו. ויושב שם מולה המורה עם מבט זיבוטינסקי, ומביט בה. וזאת הקריאה שלי, והיא אינה מחייבת את הכלל.

עידית ל.ג.: זה שלנו? זאת אומרת, איזה מין "שלנו" זה?

מיכל ה.: את עידית השתמשת ב"מאששים אותו". זאת גם הפרוורסיה הציונית בעיניי, לאשש שוב ושוב. אני באסטרטגיות שונות מבקשת להצביע עליה, לקלקל, להציע שינוי. אבל יתרה מזאת, להתגבר על כך שבחזותי, זו הטרגדיה של הרצון להשפיע דרך החזותי, קשה שלא לאשש. רצית לדבר חזותית נגד פורנוגרפיה, איך לא תאששי אותה. זו הרי הטרגדיה של האמנות והעינויים שאנחנו מענים בלי סוף את עצמנו, כולל הרצון של חלק מאתנו להפסיק להיות אמנים, כדי להיעלם, רגע לפני שנצטרך לאשש. כל מערכת היחסים שבה הצלם מתפעל את הסובייקט שלו

והסובייקט שלו, בדרך כלל מאפשר, כי גם הוא מנסה לומר משהו, אבל מה שאותי מעניין מתחילת דרכי, היא האפשרות של המצולמים. ות ובאופן שונה מהמצולמים, לסרב, להתנגד, לשנות את כיוון הפרשנות, עוד לפני מעשה הפרשנות של המתבוננים בתצלומים. זה לא ניתן באותה מידה ודרך לעשות בצירור. שם למודל האפשרות להתנגד לא פעם פחותה בהרבה. יש לי אוסף של תצלומים של המשוררת רחל, שבה אני טוענת שרחל משתמשת בצלם כדי להגיד על עצמה. להעביר את שידעה רק על עצמה. היא מדגישה את השונות שלה, בעיקר בתצלומים עם אחיותיה. תחבולנית בצורה מרתקת. בעצם אלכסנדר זייד הוא גם מין משושה, בין מבטים, מטעם הצלם, אנשים, מטעם הפסל (הסוס ורוכבו נושא שמרתק אותי), מטעם הסביבה, מה שלא נכנס לפריים, והפרשנות של הצופים בעתיד. כמובן שהבחירה שלי בפסל אלכסנדר זייד היא מפני שזה אחד המקומות הבולטים של איך ננצח את הכיבוש, את העוצמה, את המיתוס, את דמות האב שאת מדברת עליה, את החולשה, את הילדים והתיירים שמובאים לשם, כדי לספק להם 'יצחק רבין' כזה. ברור שמישהו יכול עכשיו לבוא מהעמק, שנינו לא מסכימים ולא נסכים על שום דבר, ולהתפעל.

חיה ג.ר.: מיכל, והבחירה שלך להעמיד את אמא שלך בראש הפירמידה, יש לה משמעות?

מיכל ה.: לא יודעת, את מסיבה את תשומת לבי עכשיו. יש שם עוד אישה, גאולה, שכנה שלנו. אישה שכל ילדותי שמעתי את זעקותיה ואת צפירות האמבולנס שמגיע לתת לה זריקה. כשאמי ראתה שאני מתעסקת באלבומי המשפחה שלנו, היא אמרה לי: "את יודעת מיכלי, יש לי בבוידעם שני אלבומים קטנים (חום וירוק) שגאולה נתנה לי". הסתבר שגאולה לא רצתה את האלבומים שלה, אבל גם לא רצתה להשמיד אותם, נתנה אותם לאמי. שתעשה בהם מה שהיא רוצה. אמא שלי, ממנה ירשתי גם ניצנים של ארכיבאית (הייתה בו-זמנית מומחית גדולה גם בהעלמת עובדות), שמרה אותם. מאז הם בחזקתי, באמצעות פרסומם באופנים שונים, עם חותמות וכו'. הם גם חלק מסדרת "נשים שוכבות". בה גאולה צולמה במיטתה. בידיעתה בזמן הצילום, או לא. ואני קוראת לגאולה לבוא ולקחת חזרה את אלבומי המשפחה שלה.

ואולי גאולה תבוא במקרה לטבעון...? ויתברר לה שאלבומי המשפחה שלה נשמרו, אולי הרעיון של ה... "גאולה". גם באופן ברור האתיקה לא אתיקה של מדיום הצילום. באופן מדהים תצלומיה באלבומים הם סביב שלוש החתונות שלה, ותצלומי התיירת האולטימטיבית. מצטלמת אחרי כול מלחמה, כל מקום שנכבש, גבה אל הגדרות הזמניים, או לא.

אסתי ר.: ולא נראה לך שגאולה למשל אמרה לצלם "תצלם אותי עכשיו", וזה לא שהוא ביים אותה.

מיכל ה.: זה שיתוף הפעולה ביניהם, היא גם יכולה לעשות את עצמה ישנה, ואני אחבר אותה לתולדות האמנות. ישנם אין סוף ציורים של נשים ישנות. אבל ייתכן שהמצלמה והצלם, גם מחלישים אותה, כי מצלמה זה דבר שמחליש. מצלמה זה דבר שמרכז את המבט על מישהו וכך היא

מחלישה אותו, כי אתה משהה את המבט על מישהו, וזה דבר שיכול גם להיות מטריד, מחליש, תשומת לב. אבל יש גם אופציות להתנגד, הוא חושב שאת מסתכלת עליו, ואת בכלל מוציאה אותו מפוקוס ומאיינת אותו. שיתוף הפעולה הזה בעיני הוא סוד, כי הוא מביא משהו שלישי, חדש, שזה הדבר שמעניין אותי, שנוצר משהו שלישי, שיכול להיות הרה אסון, גם בזמן הצילום וגם לצופים בעתיד, אבל גם מין תינוק חדש שלא היה שם קודם ואי-אפשר היה לחשוב עליו קודם ולראות אותו קודם, וזו הסגולה של המפגש הזה.

אלי ש.: כן, מעניין, את חושבת שגם ציור מחליש?

מיכל ה.: כן. גם כשציירו מודלים זה היה הסיפור.

חיה ג.ר.: רגע, ולגבי השאלה שלי מיכל את לא ענית. את טוענת שזה לא היה מודע העניין לבחור באמא שלך בראש מעגל הצילומים?

מיכל ה.: אמא שלי יושבת ליד שלט שהוא בלתי אפשרי. שלט שהחיצים שלו מטעים, בלתי אפשריים. היא בתצלום האמא האולטימטיבית האמביוולנטית, האם הגדולה שאת לא יודעת לפי איזה חץ ולאיזה כיוון ללכת. עם מדים, מבט ציוני, יושבת על גבעה ומסתכלת. אבל השילוט שבחוץ, הוא החזק. אבל את יודעת חיה, רק עכשיו הסתכלתי ושמתי לב..ואני שכחתי...

חיה ג.ר.: כן.

עידית ל.ג.: מה שכחת? שזו אמא שלך?

חיה ג.ר.: אני נשארתי עם טקסט שעידית כתבה על סדרת העבודות שלי של אמא שלי העומדת בחולות. בטקסט היא התייחסה לאופן ההתבוננות בצילום. הציור שלי הוא על פי צילום קטן, משנת 1937 בחוף תל-אביב. עידית ייחסה לו איזו שהיא מהות מאגית ...

עידית ל.ג.: אני הלכתי בעקבות רולאן בארת בספרו " מחשבות על צילום " שם הוא מתאר התבוננות בצילום של אימו.

חיה ג.ר.: וכשראיתי את העבודה שלך, מיכל, אני ישר זיהיתי שזאת אמא שלך.. מורמת מעל -

מיכל ה.: האם שלי מופיעה בעבודות שלי. אשה חצי שוכבת בעצמה. האם שלה הייתה אשה שוכבת חולה, והיא טיפלה בה מנערו. והמעגל.. הוא גם שעון, משחזר את התנועה של האור, וגם מתריס כנגד ארכיונים, כמו זה של "בית התפוצות". ישבתי שם שלושה חודשים, ובשני שלישי מהתמונות קבוצות של ציונים עושות מעגלים. ידיים במעגל. טירנית ברזילי עשתה גם עבודה על המעגל הזה. אסתי שברה לי אותו, את המעגל המסורתי, כי הקיר כאן לא מספיק גבוה. וזה כל-כך מוצא חן בעיני שאני רואה את זה עכשיו לראשונה, שזה לא מעגל...אלא מעין אליפסה.

גיא ר.: נראה שיש פה דיון על אבות ואמהות, זאת אומרת, אלכסנדר זה האבא והאדמה באיזה שהוא מקום היא האמא ...

מיכל ה.: האדמה האמא?

גיא ר.: אמא אדמה? כאילו, כל העמק הזה, מבחינתי יש פה אבות ואמהות, ואנחנו מפרקים את זה.

מיכל ה.: זה גם עיסוק במוות.

גיא ר.: כבר אמרתי, איך שהצילום מצולם הוא כבר מוות, מבחינתי ...

דרורה ד.: גם אני בעבודה שלי, שמנסה כאילו להתעמק, מתעסקת בעצם במוות.

גיא ר.: הצילום של א. זייד זה מוות. את יכולה לחבר את המוות גם לדברים אחרים...

דרורה ד.: חיה, ביחס לציורי החלוצה שלך, אני עם הראש הכחול שלי.. רואה ומתייחסת בהם גם לגוף החלוצה.. זה כאילו את הולכת לנשים החלוצות ומסתכלת עליהן מקרוב... על החלקים האירוטיים שלהן וזאת בניגוד למה שלימדו אותנו שהן הכחישו את הנשיות שלהן ועכשיו את דווקא מנכחת זאת....

חיה ג.ר.: העבודות האלה שאתן מדברות עליהן מתארות את החלוצות שהן מרגישות ומשמשות ככלי קיבול לדברים. זאת אומרת, זה גם היה שבירת מיתוס של כל התפיסה שלהן, של החלוצות, והאידיאות של קבוצה שהקימה את קיבוץ יפעת... הייתה להם מין מחברת כזאת שהייתה מונחת בחדר האוכל, ובגלל שהם, קבוצת א.נשים שרובם היו בני 16-17 ושחיו באינטנסיביות בלתי אפשרית, והיו בתוך תהליכי התבגרות של אנשים צעירים שסערות הזמנים הביאו אותם לארץ ושהיו צריכים לוותר על כל הקשר לתרבות ואמנות שגדלו עליהם...ומה שקרה שדווקא בגלל הכאילו ביחד, ומדובר על קבוצה מאוד קטנה של נשים בקבוצת גברים (הן היו אז חמש נשים בתוך הקבוצה הזאת) ... הם לא היו מסוגלים לדבר אחד עם השני על ההווה הנשית.

שוקה ג.: אחת עם השנייה או אחת עם השני?

חיה ג.ר.: הם חיו כנראה כולם עם כולם ....

אסתי ר.: לא, אבל השאלה אם הן ביניהן לא דיברו?

חיה ג.ר.: הם ביניהם לא יכלו לדבר, גם הנשים עם עצמן, וזה היה בניגוד משווע לצילומים המאוד אידיאליים של אישה רוכנת אחת על השנייה ותמיד רואים קרבת גוף. זה תמיד היה איזשהו ניגוד מחריד לניכור ולחוסר היכולת ההידברות ביניהם. אני התוודעתי אל החומרים האלה מתוך היכרות אישית עם ילדה שהייתה בת להורים שהיו בתוך הקבוצה הזאת. היא הייתה הבת הראשונה של קיבוץ יפעת, והיא פתחה בפני אופק נדיר של צילומים ... היא נתנה לי את המכתבים האותנטיים שלהם לקרוא, אבל אחר-כך התוודעתי לספר עצמו שמקבץ את כל הכתבים שלהם - "ספר הקבוצה" - אבל בעיקר, מה שמזעזע, זה לקרוא את המכתבים שהנשים משאירות ביומן. הן היו עושות ממש התגנבות יחידים לחדר האוכל, בלילה, כותבות את כל מה שעל ליבן.. ואז בבוקר החברים היו נכנסים וקוראים את מה שנכתב בלילה.

אני מתייחסת לאמא שלי גם כאל סוג של חלוצה. בעצם כנציגה של דור שלם שוויתר על עצמו. היא ויתרה על ההגשמה שלה. אני רואה בכלל את שני ההורים שלי עם פוטנציאל של אמנים שהיו להם חיים קשים. פשוט שניהם איבדו את עצמם לדעת, וזה היה גהינום הביחד שלהם, שכל אחד לא יכול היה להתבטא. אבל אני חוזרת לסוג הזה של הטקסטים של החלוצות וההתייחסות שלהן למין למשל. יש שמה טקסטים פשוט מדהימים. איך הן קמות בבוקר ואותו גבר שקודם בלילה היה להן סקס פרוע איתו לא מתייחס אליהן בבוקר... הן מדמות את זה לכל מיני דברים, עולם אסוציאציות שהוא פשוט מדהים. איך שאחת מהן כותבת: " בבוקר לפחות תעיף בי מבט, תתן לי הרגשה שאני חיה, שאני קיימת". זאת אומרת, המעברים האלה בין ההתבשלות שנוצרה בקולקטיב, לבין החוויה האישית... כל העניינים האלה מעניינים אותי, נוגעים בי...

עידית ל.ג.: אני רוצה גם לספר לכם משהו על הז'אנר הזה של הווידויים. זה בעצם התחיל בקבוצה של השוה"צ שישבה בשנות ה-20 בביתניה עילית (לימים יהושע סובול כתב ע"ס יומן הווידויים הנודע שלהם בשם 'קהילתנו' את מחזהו – 'ליל העשרים'), ושם הם התחילו לפתח את השיטה הזאת של הווידוי האישי הכתוב במחברת מאחורי פרגוד. הם עבדו שם מאוד חזק על תהליכים פסיכולוגיים של הרצון להבין וליצור את הקבוצה, את 'נפש הקבוצה', את " המשפחה הגדולה". כלומר, הם עשו דינמיקות קבוצתיות מאוד אינטנסיביות בכוונה לפתוח ולחשוף את עצמם עד הסוף. להפוך מיחידים לקבוצה. אחרי כל השיחות והתהליכים בעל-פה הם הרגישו שיש מקומות שהם עדיין לא שיתפו בהם ולשם כך הונחו המחברות לווידויים האישיים מאחורי פרגוד. יש למעשה שלושה יומנים כאלה; אחד הוא "קהילתנו", שהיה הראשון שיצא והתפרסם. השני הוא "ספר הקבוצה" של מייסדי קיבוץ יפעת שלא הסכימו להיסטוריונים לגשת אליו במשך שנים רבות, זה היה סוד שמור מאוד גדול.

חיה ג.ר.: הילדים שמרו את הסודות של ההורים, שמא יתגלה.

עידית ל.ג.: ד"ר אביבה אופז היא החוקרת והעורכת של יומנים אלו. רק לא מזמן הוציאה את "ספר הקבוצה" אחרי דיאלוג של כעשרים שנה עם הקיבוץ שלא נתן להוציא את זה. ויש עוד יומן אחד, " ספר החיים", שעומד לצאת בעריכתה, של קבוצת המייסדים של קיבוץ קריית ענבים.

אסתי ר.: גם אביבה אופז?

עידית ל.ג.: גם אביבה. אני עוד לא קראתי את הספר החדש של קריית ענבים. אבל אלו באמת ספרים מרתקים וחשובים. הנשים ביומנים אלו לא היו חותמות בשמן, הן היו כותבות "חברה" או "ח."

גיא ר.: אני שוב רוצה להגיד משהו בעניין הציור שזה לדבר על אמנות. אני דווקא חושב אחרת ממה שמיכל אמרה על ציור. אני חושב שבציור, וגם בצילום זה עובד ככה, יש אשליה שאתה תופס משהו. בתהליכים, לפחות שאני עובר עם הצילום, וגם ובוודאי שבציור. לדעתי כל פעם שאתה

מצייר או מצלם משהו אתה נתקל בכישלון. זאת אומרת, אני כשאני מצייר או מצלם אני נתקל בזה שאני לא מסוגל לעשות כלום, אני נפגש עם כישלונני. זאת אומרת, אפילו אם אני עושה פורטרט, ציירתי, צילמתי, הצלחתי? זה דומה לו? מה? אבל האדם כבר לא שם, הוא ברח. מזמן הוא ברח. זאת אומרת, יש איזה פער.. והתוצאה בדיוק הפוכה. כלומר, בוודאי שאתה יכול לעשות מניפולציה ולתפוס את האדם, ולעשות מניפולציה ולתפוס אותו בחולשתו ...

מיכל ה: לא, אתה לא הבנת אותי, לא זה מה שאמרתי. אתה מדבר על עבודת האמנות, אני מדברת על זאת שישבה מולך, את ההנאה שלה ואת התחושות שלה אתה לא יכול לקחת, זה כן היה. מבחינה זאת החלשת אותה, אתה החזקת בה literally.

יעל ג.: מיכל מדברת על מערכת היחסים.

מיכל ה.: אתה מדבר על איפוק ואני מדברת בכלל על מערכת היחסים.

גיא ר.: גם מערכת היחסים שלי עם המודלים היא לא כזאת.

אסתי ר.: מיכל, דרך הצילום את יכולה להעלות את הדמות, לתת לה כוחות שאין לה.

מיכל ה.: ברור, אני רק אומרת שאותי מסקרן המקום של ההחלשה, בגלל שהמצלמה כן אחראית לו. מה שהסברתי שהעיסוק שלי הוא לא בייצוג כל-כך כמו שזה נראה אלא יותר ובכלל במערכות יחסים.

יעל ג.: אבל אחרי שאת משחררת אותם. כלומר, את מדברת, מבחינתך, בפעולה שלך, על מערכת יחסים, ואת משחררת את הייצוג, ואנחנו יכולים באמצעות הייצוג לשחזר איזו שהיא מערכת יחסים בינינו לבין הדבר שאת מעלה, וזה בעצם מה שקורה פה, שאני באה ומסתכלת על החיבור, וגם על הזיקה הזאת המעין רפואית שיש בעבודה שלך " בנק אדם" ובאסוציאציה 'בנק הדם' - יש מעין עירוני, רנטגן...

גיא ר.: שיקוף ריאות.

יעל ג.: שיקוף, זהו. אני הרגשתי איזושהו תחושה גופנית רפואית. בית-חולים כזה חזק מול העבודה, ואיזושהי סטריליות שלא עשתה לי טוב, ... רופאה, כן. מה בדיוק הסטריליות, על מה העבודה מדברת בעצם, דרך החיבור לא של הצילום אלא אופן הצגתו. ולכן, אני צריכה להגיד לך, שמבחינת הצופה, ההגיון הוא אחר, מבחינת הצופה.

מיכל ה.: מצויין.

יעל ג.: מבחינת הצופה יש תחושה של סטריליות, בנק אדם, דם, עירוני, מי, מי מזין את מה? האם יש הירארכיה? אין הירארכיה? מה קורה בין הייצוגים שהיו בפנים, המעגלים האלה, המעגל האישי, הקולקטיבי, האישי, הפרטי, הקולקטיבי. מבחינה זאת העבודה הזאת היא די מרכזת סביבה את מה שקורה בתערוכה. עכשיו, אם אנחנו חוזרים על הדיבור על התערוכה ועל האמנות, אחד הדברים שבהתבוננות בתערוכה שיש לי שאלה לגביהם, זה לגבי ההפרדה בין שני הממדים של

התערוכה. אני חושבת שיש בזה המון פוטנציאל גם לאופציות נוספות. למה ההפרדה, והאם יש אפשרות אחרת.

אסתי ר.: ההפרדה? כוונתך להפרדה שבין התייעוד ליצירות האמנות?

שוקה ג.: אני רציתי להתייחס לזה, כי בעיני, בלי הקומה העליונה התערוכה הזאת הייתה פחות מעניינת.

חיה ג.ר.: נכון.

שוקה ג.: זאת אומרת, אם יש משהו שפותח אותה, ומרמז על הפוטנציאל של הדברים שהיא מציעה, זו הקומה העליונה, ללא ספק. אני הייתי פה ביום שהיו פה מבקרים למעלה. אין לי ספק ששם זה היה שער הכניסה האמיתי שלהם לתערוכה, כי פה זה אמנות, היא אסתטית, היא אלגנטית, הכל מהוקצע מאוד. שם הדברים הם בגובה העיניים מבחינת הקהל.

עידית ל.ג.: השאלה, איפה הדברים יתקשרו. סך הכל התערוכה הזאת, אני חושבת שהיא פתוחה. אנחנו בין היתר שאלנו את עצמנו איפה יוצר המפגש? אולי בזיכרון הקצר של הצופה? האם הוא באמת יוכל לעמוד מול מה שגיא רז עושה בעבודה שלו, שהוא מעמיד את הצופה מול ה-62 שנה, מול הצילום האותנטי של רצח א.זייד בו הוא מעמיד את הצופה בעימות פרונטאלי עם האנדרטה של א.זייד על הסוס. אנחנו חשבנו איך הצופה ישוטט בתערוכה הזאת... הוא יכול בקומה העליונה לראות את הצילום של ציפורה זייד על הסוס, שהוא דימוי חזק מבחינתנו, ובגלריה למטה חיה גרץ רן מספרת לו על חלוצה מסוג אחר לגמרי. יצרנו פה כל מיני הקשרים תת-קרקעיים ועל-קרקעיים בדיאלוג בין שני חלקי התערוכה. למשל, הצילום של אלכסנדר זייד המת בקוצים הוא גם בשבילי גילוי ודימוי מאוד מאוד חזק. זאת אומרת, זה לא רק לדעת את הסיפור שירו בו כשחזר מהאסיפה בקיבוץ אלונים, אלא ממש לראות את זה -

גיא ר.: זה מאוד חזק.

שוקה ג.: מי צילם אותו?

גיא ר.: דב מייזל מקיבוץ אלונים. אבל מצאתי עוד צילום של גופה של אחרי, שהוא כבר מבויים, אבל לא הצגנו אותו פה.

אסתי ר.: כי יש עליו עוד שאלות, זה לא בטוח שזה הוא.

גיא ר.: או קיי, נכון יש עוד שאלות. אני מצאתי אותו בתיק של אלכסנדר זייד במכון לבון וכתוב עליו "אלכסנדר זייד".

אסתי ר.: שוקה, נשאלנו כמה פעמים למה לא ערבבנו את שתי הקומות ...

שוקה ג.: ... שומע בשאלה שלך איזושהי תשובה.

עידית ל.ג.: כן, אפשר היה פה לבנות כל מיני תנועות וחלוקות מהחומר והנתונים שאספנו. בסוף אני חושבת שדווקא ההפרדה הזאת יוצרת את ההקשרים שהתערוכה הזאת בונה בזיכרון הקצר של

הצופה, אם הוא יטרח ויקשיב. אני חושבת שהתערוכה הזאת יש בה אידיאה מורכבת. ..כך שבעצם העבודות שכאן פתוחות למדרש. התערוכה דורשת את המדרש שלה. כל סימן, יצוג, יצירת אמנות המשתתפים בה הוא גם הדבר בפני עצמו אבל הוא גם מצטרף למדרש המורחב שהתערוכה מציעה ופותחת. אני חושבת שיש פה עבודות שגם אם אתה רק עומד מולן אז קורה לך משהו, אבל גם, הקשרים שנוצרים ביחסים ביניהן הופכים ונותנים ערך מוסף.

מיכל ה.: עידית, את יודעת, אני חושבת שזה נכון מה שאת אומרת, ... יושבת חושבת על משהו שגיא אמר. גיא אמר על העבודה שלו: "זה הייתי יכול להיות אני או אבא שלי", ואני חושבת שאתה הלכת לחפש אם באמת הוא מת. זאת עוד דרך לראות את זה כאילו " שזה יכול הייתי גם אני לשכב כך ", או שאולי לאו דווקא כנרצח אלא כרוצח, כמישהו שמוודא את מותו הוודאי של האבא שלו.

אלי ש.: אבל תגיד לי, גיא, מה אתה יכול להגיד על הקשר בין שתי התמונות האלה?

גיא ר.: אני רציתי ללכת ולחפש את אתר הרצח וכך הגעתי לצילומים שלו.

עידית ל.ג.: גיא, אם אתה יכול, תענה על איך המהלך הזה בתוך העשייה הכוללת שלך. הרגע הזה שהזמנו אותך לתערוכה, והפעולה שלך להתחקות אחר צילום הרצח.

מיכל ה.: גיא הוא לא היחידי שעוסק באתרי רצח, יש מישהי שעוסקת באתרי רצח, מה שמה, מ"בצלאל"?

גיא ר.: אפרת שלם.

מיכל ה.: אפרת שלם שעוסקת באתרי רצח של מקומות שנשים מוכות שנרצחו. טוב, גיא גם לא מודע במקרה זה שהעבודה שלו בתערוכה היא בעצם גם כבר קצת בעבודה שלי. הלא זה "צלם לא ידוע".

חיה ג.ר.: גיא, הערה קטנה לפני שאתה מתחיל, אני עכשיו מבינה שגם כשאני הגעתי לדב מייזל, הצלם בקיבוץ אלונים, הוא לא נתן לי לראות את הצילום. באתי אליו כמו משה על הר נבו, וחשבתי שהגעתי לארץ המובטחת, ואני רואה חדר מלא בצילומים, קלסרים מלאים בכל מיני דברים, אבל חסר אלכסנדר זייד, הוא לא נתן לי לראות.

גיא ר.: יש עוד שאלה בקשר לזהות הצלם שצילם צילום זה. הוא מספר שהגיע בבוקר מאלונים וראה את הגופה ולחץ פעם אחת, אבל אין לו את הנגיב בכלל, זאת אומרת, אני גם יכול לפקפק האם זה הוא שצילם או לא, אין לו את הנגיב, כן, הוא אומר שזה הוא, אבל אני, אין לי הוכחה של ממש.

עידית ל.ג.: בהחלט. יש פה עוד שאלה פתוחה בענין זה.

אסתי ר.: בגלל שהוא בעצמו עוד לא בטוח שהוא הצלם.

גיא ר.: כן, נכון, זהו, בהקשר הזה.

מיכל ה.: אבל עדיין, הוא אומר שזה שלו וכתוב "צילם" דב מייזל...

עידית ל. ג.: אבל יש עוד אחד מכפר גלעדי שאומר שהוא צילם את זה.

(כולם מדברים במקביל)

גיא ר.: אז זה מה שאני אומר, מבחינתי הצילום אצלו.

מיכל ה.: אבל הוא הצלם?

גיא ר.: לא בטוח.. לא יודע להגיד לך בבטחון....

מיכל ה.: בן כמה הוא דב מייזל?

חיה ג. ר.: בן 86.

גיא ר.: אפרופו ההיסטוריה של הצילום, מיכל, אצלו יש גם את המכונה של ד"ר זולטן קלוגר, אצלו בבית, ככה הוא אומר.. ואגב בקשר לקונטקסט... אני מתעסק גם עם החלוצים של התנועה הקיבוצית אני מתעסק עם קברים של חלוצים, מה כתוב עליהם, איך הם נראים, אלה הם תהליכים שאני באמת עסוק בהם...ונכון שזה גם קשור לסיפור של אבא שלי שהיה חבר של הילדים של א.זייד. זאת אומרת.. להגיע דרך ההיסטוריה של המקום הזה, של העמק הזה.. ואז אמרתי לעצמי שאני הולך לחפש, איפה זה קרה? איפה אתר הרצח הזה, לבדוק מה היה שם, איך הוא נראה, מה קורה. הקבר של אלכסנדר זייד עצמו נמצא 50 מ' מאתר הרצח, והוא קבור שם ממש.

אז צילמתי את אתר הרצח, ובמקביל נברתי בארכיון, התחלתי לראות, לפתוח תיקים פשוט. במקרה אסתי הגיעה לדב ושם גילינו את הצילום של הגופה.. וזה לא רק, גם מבחינה אסתטית יש שם קו של הקוצים למשל, זאת אומרת, כשצילמתי לא ידעתי.... קו הקוצים וקו הגבול הירוק, ואפשר לראות גם בצילום של הקבר, יש את העצים מאחורה, מאחורי התמונה הקבוצתית של האנשים. מאחורי הקבר יש עצים נמוכים, יש משהו שהוא מבחינתי זהה, נושא של ההקבלות בין שני הצילומים, בין שתי העבודות שלי, כי גם על המתח הזה זה עובד.

אלי ש.: אבל מה הטענה? "פה היה מישהו מת, עכשיו ירוק כאן?"

גיא ר.: גם ערך תיעודי אבל גם ברמה האסתטית נטו, כמו שאתה אומר, כמו טמבל, זאת אומרת, נורא יפה החיבור הזה בין הירוק לבין הקוצים, ובין האנשים המחייכים, בתמונה הקבוצתית. הקבר הזה עומד לבד היום, רק עם העצים מאחורה.

אלי ש.: אבל אין פה בכל אופן איזה משהו של לשבור, לנפץ מיתוסים או משהו?

גיא ר.: לא, לא כדי לשבור, אני יותר מנסה לפרק... אני עושה את זה, אני מחפש, כאילו, מחפש את עצמי, וזהו. לבדוק ולקלף עוד שכבה, עוד אתר רצח, אחד מתוך רבים.

שוקה ג.: אני רציתי לחזור ולהגיד משהו, לחזק אתכן בכל זאת על החלוקה בתערוכה. מנסיוני אני יכול להעיד שכשאתה עושה את הדבר שבעיניך הוא החזק ביותר, הנכון ביותר, המתוחכם ביותר,

הוא גם בסופו של דבר הכי טוב... ולכן אם הייתה לכן התלבטות באיזשהו שלב לערב את זה או לא לערב את זה וזה היה הפתרון, אז אני מאוד בעד זה שהלכתם עם האינטואיציות שלכן...

עידית ל.ג.: צריך באמת להגיד שבשבילי, עצם זה שהתערוכה רחבת היקף זו התממשה.. שזה קרה, זה רגע חשוב. אני מקווה שעוד נצליח להוציא מסמך שיוכל לשקף ולפתח יותר את המחשבות. באמת, אחת הדילמות שהוסיפו פה את המורכבות שמתייחסת לשאלות, שאולי יש פה מהלך פתיחה למשהו מיוחד, ... ומעניין אותי למשל, מה זה יעשה לכל אחד מכם האמנים.. כמו שהפגישה הזאת שקיימנו בשידך אבריק, לפני 13 שנה, אני יודעת שבשבילי היא הייתה משמעותית.

"שידך אבריק - מבט באמנות על מיתוס אלכסנדר זייד והתקופה" -אני הסתובבתי הרבה שנים בגבעה הזו, במקום הזה.. והגעתי לחשוב על המקום הזה בין היתר מהכרות עם היצירות של תומרקין. תומרקין, סייר בארץ וחפש קברי שייד. הוא חקר אותם מבחינה תרבותית וכיצוגים בנוף. גבעת שייד אבריק, היא צומת של מפגש זמנים ותרבויות. יש בה את קברות הסנהדרין למטה, מעליהם בסיליקה רומית-צלבנית ובראש הגבעה קבר שייד ופסל אלכסנדר זייד. (קבר השייד, למשל, בתערוכה הזאת לא מטופל בכלל) התערוכה התמקדה בסופו של דבר בשכבה האחרונה (בינתיים) - בנראטיב הציוני. אני יכולה להבין אותך, שוקה, שאתה אומר: שהבעיות פה לא נשאלות מספיק רחב. יחד עם זה, אולי כוודוי אישי, אני יכולה להגיד לך שאותי מעניין הטיפול וההצבעה על הנראטיבים הציוניים. איך עושים את זה? אין לי עוד מה להגיד על זה חד-משמעית, ... אבל אני יודעת שאצלי ההתפתלות על הנקודות האלה התחילה מהרגשה שבסיפורה של אמנות ישראל הסתכלו על כל נראטיב אפשרי, רק לא על הנראטיב הזה. הסתכלנו על כל "האחרים" אבל לא על עצמינו. גם לנו יש איזה 'כפר', אני למעשה בת כפר, בת קיבוץ. קיבוץ בשבילי זה כפר סגור, עם חוקים נוקשים, שבאתי משם. כלומר, לחקור את 'הכפר' שלנו, לחקור את זה אותו דבר. או לחקור את ההתנגשות, או לחקור את המקום האוניברסלי יותר שבסיפור. שוקה, אני רק רוצה לחדד את זה. אני חושבת שהתערוכה בסופו של דבר מתמקדת בסיפור של אלכסנדר זייד ובנראטיב החלוצי-ציוני. ובאמת אם תבוא דרוזית ישראלית לתערוכה היא יכולה להגיד: "זה שלהם, של היהודים, היהודים עושים לעצמם פה בירורים, והבירור פה הוא לא מאוזן".

יעל ג.: ... שאלה של איזון ..

עידית ל.ג.: התערוכה באמת לא מייצגת את כל הקולות והמבטים של הארץ הזאת, היא ממוקדת על פלח אחד.

שוקה ג.: היסטוריה כללית או היסטוריה של עם ישראל, כאילו עושים פה את החשבון... וזה בדיוק מה שאת אומרת -

מיכל ה.: עידית, המרחק בין הדרוזית לביןך הוא כמעט אותו מרחק כמו ביני ובינך.

עידית ל.ג.: בהחלט, אני חושבת שהמרחקים הם הדבר המעניין ...

מיכל ה.: כי מה שלמדתי מחקתי.

נועה ר. מ.: אבל עובדה שאת כל הזמן מתעסקת בזה.

מיכל ה.: לא. אני לא מתעסקת בזה.

נועה ר. מ.: אבל זה נכנס כל הזמן -

מיכל ה.: זה רק פן, אני מטפלת גם באישה אוסטרלית... מטפלת בעוד, מטפלת באלבום המשפחה

שלי, אבל במי הדרוזית יכולה לטפל...

עידית ל. ג.: אבל את מטפלת גם באביבה אורי, ברחל המשוררת -

מיכל ה.: אני מטפלת בחומרים...המקום הזה, הצומת הזה שאת מדברת עליו, שיך אבריק,

מבחינתי, הוא meaningless, כדבר בפני עצמו. חוץ מאשר, כמו שמעניין אותי יותר יחס של

ולאסקו לילד הזה המסכן, כמקום.

גיא ר.: אפרופו הקבר שיך, כשאסתי פנתה אלי הפתרון שלי היה שאמרתי לאסתי, אם קוראים

לתערוכה שיך אבריק, התערוכה עצמה היא שיך, היא לא משהו אחר, היא לא אלכסנדר זייד, זה

שיך אבריק, מבחינתי, זה פותר לי משהו...על כף המאזניים, והלכתי להתעסק עם אתר הרצח, כי

מצאתי את הפתרון.

עידית ל. ג.: בשם?

גיא ר.: זאת אומרת, הוא לא מושלם, אבל זה שהשם הוא רק "שיך אבריק" וכותרת המשנה "מבט

באמנות על מיתוס אלכסנדר זייד והתקופה", זה היה לי קצת שם ארוך בהתחלה.

יעל ג.: אבל בסוף השם מורכב משני החלקים.

מיכל ה.: הבנתם. איפה שאני משקרת אז גם היא משקרת, זה מה שאני רוצה להגיד לך, על

הדרוזית. היא יודעת טוב מאוד מה תוכן תערוכה זה מדבר אליה אותו דבר, שתינו משקרות אותו

דבר.

עידית ל. ג.: זה יפה.

מיכל ה.: שתינו משקרות אותו דבר, שתינו לא רוצות להיות במקום הזה. ולכן אני עונה לה, אבל

אני יודעת גם שכולם יודעים, שאני והדרוזית קרובות, והמרחק אליה, וזה מה שקרה במשולש

הזה, כי שתינו לא רוצות. ושתינו, מוציאות כעס בצורה שונה, והיא אומרת "אני לא מכירה בכלל"

ואני מתעסקת עם זה כי אני, אני שבוייה בתוך הדבר הזה.

דרורה ד.: אז זהו, אז זה מה שאני גם מרגישה, שכמה שאני רוצה להתרחק, ונניח שהדימויים

האוניברסליים ידברו אלי באותה מידה כמו הדימויים המקומיים האלה, הדימויים האלה כל הזמן

צפים ועולים.. למרות שאני אומרת שהם ריקים בעיני, אני אומרת לעצמי שזה מרכיב אחד כמו

המון מרכיבים אחרים,

מיכל ה.: אצלי בהחלט כן.

דרורה ד.: אני באתי לתערוכה עם שתי סטודנטיות שלי ערביות, מוסלמיות, שלא יודעות שום דבר על אלכסנדר זייד -

אלי ש.: למה באת איתן? איך הן הגיעו הנה? תספרי עליהן.

דרורה ד.: אני אספר לכם. כי קודם כל הן מאוד התעניינו. אחת מהן עד היום אני לא יודעת בדיוק אם היא בדואית או לא? והשנייה היא גרמניה שהתחתנה עם ערבי בעכו והתאסלמה, קשר כזה שלא ברור בדיוק, בת למשפחה נאצית לשעבר, כמו שאתם מכירים גם מקרים כאלה יש בארץ. הן מאוד התעניינו מה זה המיתוס הזה של אלכסנדר זייד, כי היה להם מאוד משונה, ומאוד התעניינו בארכיון למעלה, אבל הבחור הנוסף שקשור לסיפור הזה הוא אשרף פוחארי, שעשה אתי את התערוכה "אָנָא הָמָר", והוא מתעסק המון בהיבט הפלשתינאי שלו והוא עשה בדיחה כל הדרך לכאן. סיפרתי לכם, שהוא אמר: "אה, אלכסנדר סאשה", ואנדריאה אמרה: "זייד - זיין?", מאז הם אומרים "לדרורה יש תערוכה על סאשה זיין", וזה מההיבט הזה של יעני צוחקים על המיתוס הזה, אבל שלושתם שאלו אותי אותה שאלה, והייתי קצת המומה, על איזה כפר ערבי יושבת טבעון? כי למשל אשרף הולך לעשות עכשיו תערוכה במוזיאון חיפה, בה הוא מתעסק ברצח של שלוש-עשרה השאהידים שהיו באוקטובר 2000, ובין היתר הוא הולך לעשות בגרמניה תערוכה שתיקרא "טרנספר". של טרנספר הכפר הערבי שלו-מזרעה, שסולק בעצם מהאזור שהיום הוא של אדמות קיבוץ סער. אז המצחיק הוא שדווקא עם שלושתם באתי לפתיחה. שלושתם ליוו אותי לעבודה הזו, וזה חלק מהקטע שמיכל היימן מדברת על ההרחקה והקירוב, על המרחקים שביניהם. תשימו לב לאבסורד הקיומי שלנו, שאנחנו בעצם כאילו מרחיקים ומקרבים, אבל אנחנו כולנו באותה קלחת, באותה צלחת, ומתמודדים עם ניפוץ של מיתוסים ועם געגוע למיתוסים ועם איזה ניסיון להיאחז במשהו. אני קוראת לזה היאחזות באיזושהי שפיות, כי עובדה שמבחינה קיומית אנחנו אחד בתוך השני עם כל האבסורדים הקיומיים האלה וההתרגשויות הקיומיות האלה, ובכל זאת משהו מתנהל פה, אנחנו חיים, עוד לא התנפצנו, אז יש כאן משהו נורא מעניין.

שוקה ג.: אם זה חיים.

דרורה ד.: כן, זאת שאלה טובה. תראה, כל עוד אני נושמת.

שוקה ג.: "טוב למות בעד ארצנו", זה לא מיתוס שהתנפץ, אנחנו ממשיכים למות בעד ארצנו.

אלי ש.: אבל אף אחד לא חושב שזה טוב.

אסתי ר.: אבל גם אף אחד לא בטוח, אגב, שנאמר המשפט הזה -

שוקה ג.: לא, לא, לא, מה שאני אומר, המיתוסים האלה שאנחנו כביכול בועטים בהם, אבל הם במציאות הם עדיין כאן.

מיכל ה.: נכון, אבל אני לא יודעת אם יש הרבה צעירים היום שהולכים לצבא עם הרגשה שהם רוצים למות למען ארצנו.

דרורה ד.: כל החבר'ה של ההתנחלויות...

מיכל ה.: בסדר, או קיי.

דרורה ד.: לא שהם רוצים.. המרחק ביני לבינכם וביני לבין הדרוזים יותר גדול. אני יותר קרובה לדרוזי מאשר אל אלה שהולכים למות בעד ארצנו.

אלי ש.: גם הדרוזים מתים בעד ארצנו.

דרורה ד.: ואגב, מיתוס הסוס. אם תזכרו בכפרים הדרוזים, לפחות בגליל המערבי ששם אני מאוד מכירה, בירכא, בג'וליס... תדעו שבכולם בשנים האחרונות הקימו פסלים, אני מכירה שהקימו בכיכר המרכזית פסלי רוכבים עם סוסים.

יעל ג.: כשאני התייחסתי התכוונתי שזה מדובר על חלק מהאפארטוס (מנגנון) הלאומי ציוני שמכיר את פסל הפרש שלו, אבל דווקא במרחבים מקבילים הפרש הוא המסמל את השיך -

אלי ש.: החלוצים לפני קום המדינה ניסו להתחבר וללמוד מהערבים, מהבדואים.

יעל ג.: ולכן הקיטוע של אותו מסלול הוא גם חלק מזה שנשאר פסל אחד בהקשר הזה.

אסתי ר.: שוקה, כשפניתי אליך, אז הייתה העבודה המסוימת הזו שהיא הייתה מאוד נקודתית, זאת אומרת, שהיה כאן הדימוי הזה, ואחר-כך התווספו עבודות נוספות, אבל מעניין מה חשבת כשפניתי אליך..

שוקה ג.: מה שמיכל אמרה מתאים לי. מה שחשבתי, קשור למה שמיכל אמרה, זה איך שתערוכות מתארגנות בארץ, כן? עפ"י איזה מפתח חזותי. אז, כן, יש לי אחד אלכסנדר זייד באוסף. אבל מה שאני כן הייתי רוצה להגיד, וזה כן מתקשר לדברים שתלויים בחוץ, איך קוראים לו, אבא של פייסל חוסייני הוא מין אלכסנדר זייד גם, ... הוא מין אלכסנדר זייד, ויש מקבילות לכל המיתוסים שלנו במיתוסים שלהם, וזה עוזר לי להבין את המציאות שבה אנחנו חיים. זה קצת כמו ביתן המראות המעוותות בלונה פארק, שאנחנו בעצם רואים אותם ורואים את עצמנו באיזשהו עיוות, וכשאנחנו מסתכלים עליהם אנחנו רואים יותר מכל אותנו ואת החרדות שלנו וכל התסבוכים שלנו. כך שאני הייתי רואה את האפשרות שחלק מהדימויים שנמצאים למעלה עומדים נגיד ליד מנהיגי הכנופיות שלהם.

יעל ג.: אני רוצה להגיד משהו בשולי הדברים שלך. אנחנו התייחסנו קצת בשאט נפש לעניין של "טוב למות בעד ארצנו", במין התייחסות כללית, הרי המיתוס הזה התפרק, ואנחנו לא מקבלים אותו.

שוקה ג.: אצלנו זה על קידוש השם, אצלם זה שאהידים.

יעל ג.: כן, אבל אנחנו לא מקבלים את זה - ולעניין עצמו, אמרתי שאצלינו כמה פעמים חזר העניין של למות בעד ארצנו, וההתייחסות שלנו היא ביקורתית, אנחנו לא רוצים לקבל את אותו ציווי ואנחנו מתייחסים אליו אפילו כאל יסוד לא שפוי. אנחנו מבינים אותו בהקשר של התקופה ואיך

הוא נולד אבל אנחנו דוחים אותו, דוחים אותו מהחיים שלנו היום. ולידו אנחנו מדברים על השאהיד, מדברים, כלומר, במקרה של דרורה, היא מדברת על ה-13 השאהידים ומסתכלת על הפעולה הזאת ועל הנתונה של השם ועל הקבלה של השם בתוך החברה כמשהו חיובי. כלומר, היה בנימה שלך משהו חיובי כלפי זה שמקריב את עצמו למען המולדת ולעומת המקביל, ואמרת, הנה, תראי איפה את עומדת, בעצמך, מול שני המיתוסים האלה, זה מה שרציתי להצביע עליו בשולי הדברים.

אסתי ר.: הפעם הרבה מבקרים הגיעו לתערוכה והרבה קבוצות גם שהגיעו מפה לאוזן. זה היה מאוד מעניין, אני חושבת שכל מיני דברים נפתחו... שוקה, העניין הזה של המערב הפרוע שציינת, שהם פגשו שם את ה-native, את האינדיאני, ובאמת הדואליות הזאת, זאת אומרת, איך האינדיאנים ראו אותם.. ואיך את אותו דבר אני אייחס ליהודים שהגיעו הנה ופגשו כאן את תושבי המקום. עלו כאן באמת הרבה שאלות בתערוכה הזו, ובאמת כשדרורה ציינה את העניין הזה של השאהידים חיה ואני התקוממנו מידיית והתפלאנו באיזה טבעיות היא מכנה את זה בשם הזה. בכל אופן אחד הדברים שבאמת ליוונו וחוונו בתערוכה זו לאורך הזמן, אני ועידית, שהתערוכה הציפה המון שאלות וזה טוב לדעתי.. ועם שאלות אלה נמשיך ללכת.

תודה לכולכם. על השתתפותכם. בתערוכה ובשיח.

מבחר מהיצירות
שהוצגו בתערוכה

גופת אלכסנדר זייד המת בקוצים למחרת הרצח.
גיא רז, מתוך: "אתר הרצח 1938 - 2000"
שחזור והגדלת הצילום של: דב מייזל, 1938

גיא רז – מימין – 1938 - משפחה וחברים ביום ההלוויה עומדים ליד הקבר הטרי של א. זייד (שחזור מארכיון)
משמאל – 2000 - קבר אלכסנדר זייד ביער השומרים קרית טבעון צילום: גיא רז

נשים שוכבות

מרים?

מיכל היימן, "מרים?", מתוך סדרת "נשים שוכבות", 1985

צלמת לא ידועה

מיכל היימן, "צלמת לא ידועה", מתוך "ארכיון החותמות", 1978-2024

חיה גרץ רן

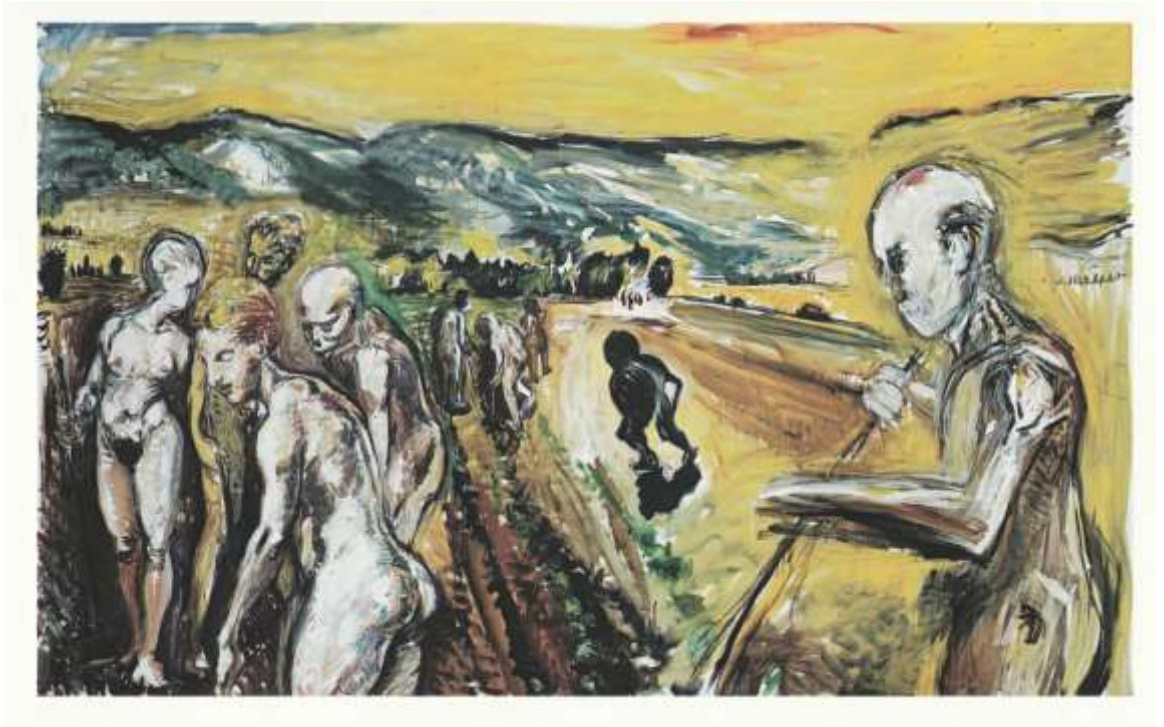

חיה גרץ רן, "אמא בחולות" #1#2#3 , 2001

חיה גרץ רן, מסדרת 'החלוצות'

אלי שמיר

אלי שמיר, מעשבי הכותנה, 1981

אלי שמיר, נוף באובך, 2000

שוקה גלוטמן

שוקה גלוטמן , ארבעה רוכבים, 1997 , צילום מסמכים צבעוני, 38X50 ס"מ

דרורה דומיני ופרנס לבה נדב

דרורה דומיני ופרנס לבה נדב מתוך הפרוייקט ' כל מקום- נוף ישראלי עם אנדרטה ' , 2000

דרורה דקל
אנדרטה לסוס
50 למדינה, 1998

יובל דניאלי

יובל דניאלי, מקבץ עבודות, שנות ה-80 המוקדמות

נעה רז מלמד

נעה רז מלמד, "החליל", 2001

נעה רז מלמד, הצבה בחלל, 2001

לאה גרינפלד

לאה גרינפלד , חלוצות, רישומי פחם, שנות ה-30 מהמאה ה-20

מנחם שמי

מנחם שמי, דיוקן אלכסנדר זייד, שמן על בד, 1939

... ”

כּי צוּנִי חֲרוֹת

הָאָדָם הַפְּשׁוּט

עַל גְּבֻעוֹת שֵׁיחַ אֲבָרִיק וְחֲרַתְיָהּ! ”

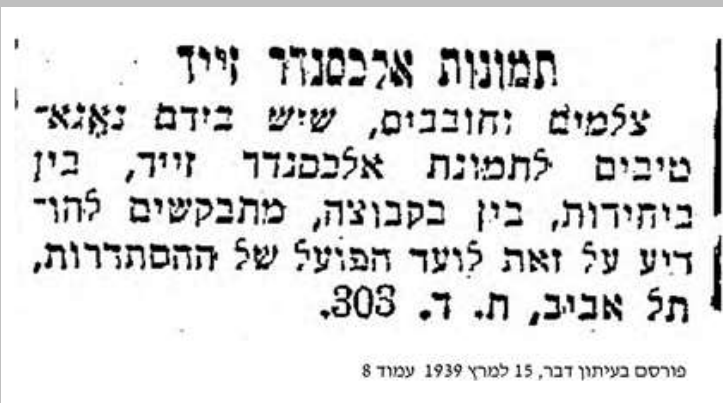
אלכסנדר פן 1939

פרטים וצילומים

מהחלק

התיעודי / ארכיוני

של התערוכה

מתוך: עיתון אחדות, 25.9.1912, נדלה מאתר הספרייה הלאומית

מקור: עמוד 2, יומן עין חרוד, 31 ינואר 1936 *** מתוך אתר "עיתונות יהודית היסטורית", הספרייה הלאומית ואוניברסיטת תל אביב

עם אחוד חברת הנוער שלנו עם הקבוצה בטיך-אבריק, אנו נותנים את רשימתו של ויניה ב"צרו מכתבים" מ"ו - 15.8.35 - קצת "היסתוריה" והתכניות של קבוצת הנוער העובד בטיך-אבריק. המערכת.

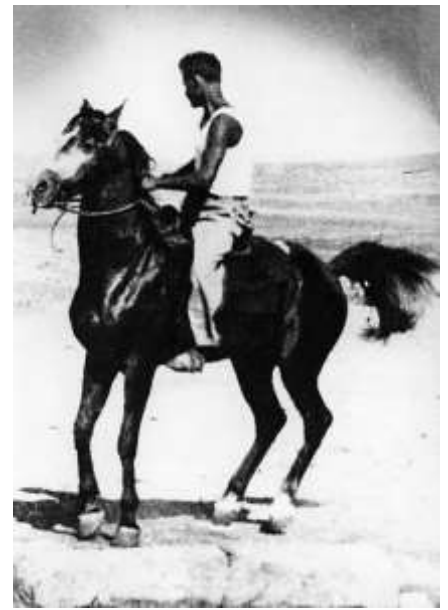
על קבוצת הרועים בטיך-אבריק

הח' אלכסנדר זייד נא בדברים עם מזכירות הקבוץ בענין ההתייבות בטיך-אבריק והנה תמצית דבריו כיטיבת המזכירות:
 "זה 9 שנים שהנני בטיך-אבריק, את האדמה הזאת קנו עוד לפני 11 שנה. היה זה בתקופת כיבוש ראשונה - כיבוש האדמה מהערבים; עתה בא הזמן לכיבוש שני - ליישב אנשים על אדמה זו. למטפחתי נחוצות רק כמה עשרות דונמים לקיו-מה ומה יהיה עם יתר האדמות וביחוד אדמות ההרים? אני רואה שמחלקים את אדמות העסק אטר מסביב לכל מיני אנשים ואני נסאר בודד בנקודתי. מי ישמור את היערות? אני וחברי דרסנו התייבות עבור 25 מטפחות, כי בלי ישוב בהרים - לא תתכן סמירה מעולה והאדמה עלולה טוב לעבור לערבים. כל הזמן סמיתי מסעם קרן הקיימת את היערות ואת ההרים; בלי ערכאות הוצאתי את הערבים מטיך-אבריק, אך אם לא יהיה לנו ישוב קבוע בהרים אלה - לא נצליח להחזיק מעמד. פניתי לקרן הקיימת, למרכז החקלאי, כתבתי תזכירים, אך סדס העליתי מסהו, בקרן הקיימת התרעמו עלי על טבניתי לי סם בית. אפילו סם קראתי לנקודתי - "נובעת הפרטיסם. הנני מעבד 450 ד. אדמה. רצו לתת לי רק 100-150 ד., אך סענתי סאנו סלוס מספחות; בני בן 21, בתי, אני וצפורה עם טני ילדים.
 כלנו רוצים בקבוצת רועים מהקיבוץ, לתפקיד זה סתאימה קבוצת נוער. שניתי לגילי והוא הציע לי לבא לנענה; בנענה מסכימים כולם ללכת לטיך-אבריק, אם רק מזכירות הקיבוץ תציע זאת. והנה באתי למזכירות הקיבוץ לסמוע את דעתכם. עליכם להחליט אם אתם מקבלים את ההצעה הזאת או לא."
 בדברים האלה הסמיענו זייד לסני סלוטה חדישים ביהיבת המזכירות. אז החלטנו לבקר בטיך-אבריק ולראות את המצב במקום. רצינו שיסתתף בביקור זה גם ח.הל-

מתוך: יומן עין חרוד, 31.1.1936, עמוד 2, נדלה מאתר הספרייה הלאומית

ציפורה זייד על הסוס
שנות ה-30 <

1935 - אלכסנדר זייד על הסוס

כוכבת זייד
עומדת על המשמר
בגבעת זייד
סוף שנות ה-30

ציפורה ואלכסנדר זייד וארבעת ילדיהם : כוכבת, גיורא והתאומים יפתח ויוחנן

ציפורה ואלכסנדר זייד ובנם יפתח

ג'ורא זייד, יצחק טבנקין וחמוש ערבי - 1938

1931 - חבר'ה טראסק בביקור בגבעת זייד במרכז: אלכסנדר וציפורה, שוכב משמאל: אלכסנדר פן.

עיתון דבר, 12 ליולי 1938, עמ' 10, נדלה מאתר הספרייה הלאומית

אנו מתאבלים על מות שכנו הקרוב

אלכסנדר זייד

מנוכחי אדמות סין אבריק

חושב שדה יענה

עם כל משפחת השוררים נארו. אנו מתאבלים על חברנו השומר הנ.

אלכסנדר זייד

דרבן נמשיך

השומרים בעמק-הפר

השתתפתי בצערה ובאבלה של
צמורה זייד ומשפחתה
על
אלכסנדר זייד
גבור העבודה ותחנת
שמת מות קדושים על מוכת הסולדת
וו. לאצקי-ברתולדי

לאשפחת זייד
לאם ולבנים
יחד אתכם הננו מתאבלים על מותו
הסרגי של חברנו
אלכסנדר זייד ז"ל
ראשית זהבה ויהודה פרוס

לאשפחת זייד
אתכם אנו באבלכם הכבד
צכיה ויעקב סמלי
נ. לשצ'יור
תלמידי

למשפחת זייד
אתכם אנו באבלכם הכבד

בנפול אלכסנדר זייד ז"ל
חנרי אגודת השומרים הא"י גוש סבריה

להקרה צפורה, נירוא, יוחנן, יפתח וכוכנת
רנשי השתתפותנו החברית האבל הנדול
על נפילתו של העובד, הכובש וחשומר תותי
הח' אלכסנדר זייד
נמשיך בנבונה את דרך חייו.
הנהלת הארכיון והמוזיאון של תנועת העבודה

על רצח
אלכסנדר זייד היקר
אנו מתאבלים יחד עם חברינו ומשפחתו
ארוה' בית'הבראה זליג שפורסן יסצקה ווישניבסקי

עיתון הארץ, 12 ליולי 1938, עמ' 1, נדלה מאתר הספרייה הלאומית

מקור: עמוד 1. הארץ. 12 יולי 1938. מתוך אתר "עיתונות יהודית היסטורית". הספרייה הלאומית ומוזכרסניט ת"א

הלווית אלכסנדר זייד ז"ל

בשתיים הוצא הארון מבית המנוח
בשייך אבריק והועבר למקום הקבורה
ביער לאנדוי של הקה"ל בשייך אבר
ריק, סמוך לקבר הרועה בועז פרסוב,
שטבע אשתקד במי הנחל הסמוך. על
הקבר הספידו בן-גוריון, בן-צבי, הא"י
מנה צפורה זייד, ברל כצנלסון ועוד.
כולם עמדו על אישיותו של המנוח,
ולבטיו הרבים, עד שהגיע לדירת-הקבע
שלו בשייך אבריק.

בהלוויתו של הקדוש א. זייד נוכח קהל
רב מבלי המשקים הסמוכים וממשיקי
העמק וכמו כן מהחברי המנוח: מירושלים
מתל-אביב. בין הבאים ד. בן-גוריון, נ.
בן-צבי, ברל כצנלסון, ד. הו ועוד
מחברי הועד הפועל של ההסתדרות.

1950 - כנס גנים איזורי בשיך-אבריק למרגלות הפסל
(אחד ממפעלי ההנצחה שיזמה ציפורה זייד -לכ-60 ילדים שנולדו ב1938 בעמק ניתן השם "אלכסנדר")

ציפורה זייד למרגלות הפסל

בתיה לישנסקי , פסל ראש של א. זייד (שני מימין)
בבית השומר בתל חי

1946
 ציפורה זייד מעניקה
 את גביע/פסל זייד
 לקבוצה המנצחת בכדור-עף
 בטורניר ההנצחה
 ע"ש בעלה א. זייד

מעקב

האליפות והפסל

עוד פרטים על גביע
אלכסנדר זייד ואליפות
ההתיישבות בכדורעף

בעקבות הדיווח שהתפרסמה בעיתון בוע שעבר כי "דודנית המוביל" אודות הפסל על שם אלכסנדר זייד (1911-1978), תלמידו של מייסד ההתיישבות בכדורעף, אירי רביץ בדי לטכנולוגיה של כדורעף, נגבנו אליפות והתיישבות בכדורעף.

זה עשרות שנים, עוד פרטים ניתן למצוא באתר האינטרנט של קיבוץ עברון, evron.co.il, ובספרו של אביב בארי "שיצא כדורעף".

אמנון ברקן, עברון

גביע זייד עדיין חסומים שרועים צילום אמנון ברקן

מיתולוגיה ספורטיבית

הפסלון ההיסטורי, שניתן בפרס לאנשי ההתיישבות בכדורעף, מסמל את הכבוד המגיע לו.

כאחד מארבעים שנה חוגג - בשנת האחרונה (16.11.16) ביבית קיבוץ של מנסי בעברון - מסלון היסטורי, העוקב של מסל אלכסנדר זייד, השומר הדיוני שרצה בשנת 1911 בשדות חנוכה, חסלו, כנראה מנעם ידיו של הפסל זייד מולנס שיעצב ויצר את הפסל והמקורו.

ברובו הארץ מגיחים את פעלו האמנותי ובקשה אליכם, חקוראים, אם יש בידיכם מידע נוסף על פסלון חדורעף (התאם אופן נוצר על ידי דוד מולנס), ועל אותה פלוגה מגדוד 3 - אשמה לקבל, ותחיה או תרומה יפה לסיפורנו זה.

אמנון ברקן, עברון

יאל קורן פוטו הנכנס ש צילום אמנון ברקן

- השיר נכתב בשנת 1939 תחת הכותר "אדמה אדמת" בעקבות רצח אלכסנדר זייד חבר ארגון "השומר".

על גבעות שיח-אבריק / אלכסנדר פן

אֲדָמָה-אֲדָמָתִי,
 רְחוּמָה עַד-מוֹתִי,
 רוּחַ רַב חֲבוּנִיךָ הֲרַתִּיחַ,
 רוּחַ רַב הֲרַתִּיחַ.
 אֲרַשְׁתִּיךָ לִי בְדָם
 שְׂאֵדָם וְנָדָם
 עַל גְּבֻעוֹת שִׁיחַ אֲבָרִיק וְחֲרַתִּיחַ!

הַמְּחוּל בְּגָלִים
 יַעֲגַל עֲגוּלִים.
 עוֹרִי, שְׂמֶשׁ, לַעֲד בְּחֲרַתִּיחַ
 עוֹרִי, שְׂמֶשׁ, בְּחֲרַתִּיחַ!
 בְּיוֹמֵי וְלֵילֵי
 לִי יְהוּד עֲמָלִי
 עַל גְּבֻעוֹת שִׁיחַ אֲבָרִיק וְחֲרַתִּיחַ!

כָּאֵן צְמֵרוֹת הַזֵּיתִים
 מְזַמְרוֹת: זֶה בֵּיתִי,
 אֲבֵן-אֲבֵן תִּלְחַשׁ: הַכְּרַתִּיחוּ,
 תִּלְחַשׁ: הַכְּרַתִּיחוּ.
 הָרָה, הוֹרָה שְׁלִי,
 יְבוּלֵי מִבְּשִׁילִים
 עַל גְּבֻעוֹת שִׁיחַ אֲבָרִיק וְחֲרַתִּיחַ!

בְּשִׁבוּעָה לוֹהֶטָה
 אֶת שְׁבוּיָה לִי עֵתָה.
 זֶה הַלֵּב אֶת נִדְרוֹ לֹא יִרְתִּיעַ,
 זֶה הַלֵּב לֹא יִרְתִּיעַ.
 כִּי צוֹנֵי חֲרוֹת
 הָאָדָם הַפְּשוּט
 עַל גְּבֻעוֹת שִׁיחַ אֲבָרִיק וְחֲרַתִּיחַ!

+ 2001

מבחר יצירות אמנות
הקשורות בנושא
שנעשו במהלך השנים
לאחר התערוכה

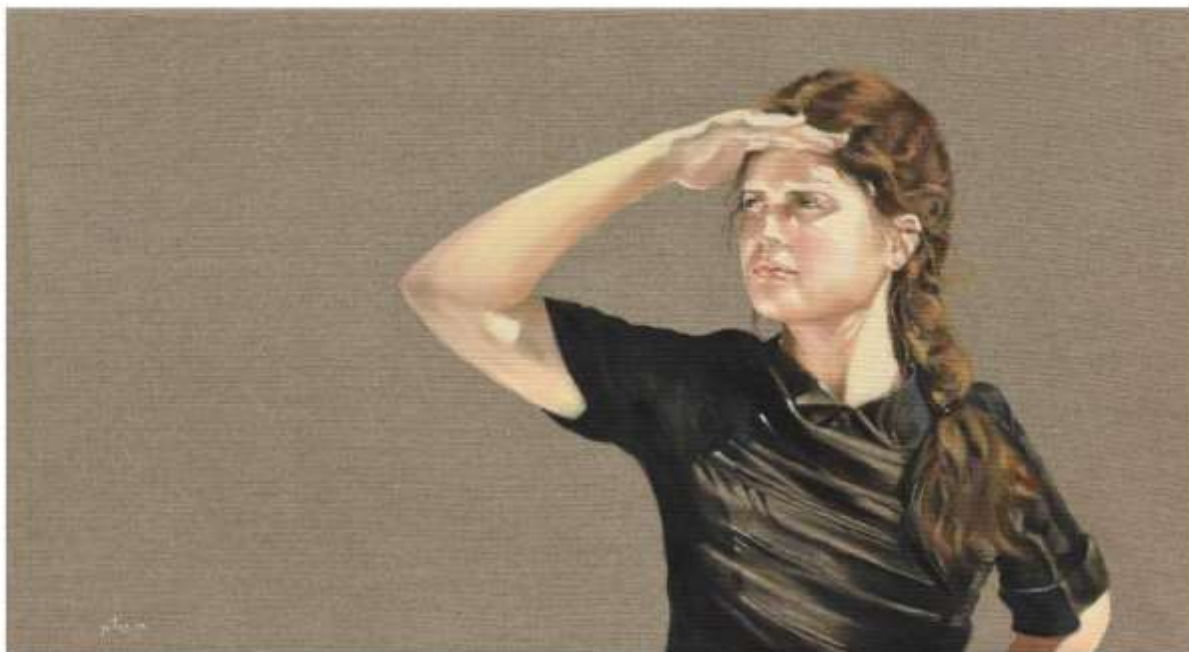
2024

חיה גרץ רן, רות ואלכסנדר, 2013 שמן על בד 100/120 ס"מ

חיה גרץ רן, "יזרעאליות" (1), 2013 שמן על בד 100/120 ס"מ

חיה גרץ רן, "שומרת", 2017 שמן על בד 50/90 ס"מ

עידית לבבי גבאי
ללא כותרת (לענוק עלי)
2017
שמן על בד 40X30 ס"מ

אריאן ליטמן, "בעקבות השומר", 2018, מיצג / וידאו פרפורמר: רן אתקין מצליח צילומים: גל מוסנזון
צולם ובוצע מזריחה עד שקיעה ב 10.7.2018 יום הרצחו של א.זייד בחלוף שמונים שנה.
מתוך הסדרה: "ארץ פצועה" 2024-2004

אריאן ליטמן, "בעקבות השומר", 2018, מיצג / וידאו פרפורמר: רן אתקין מצליח צילומים: גל מוסנזון
צולם ובוצע מזריחה עד שקיעה ב 10.7.2018 יום הרצחו של א.זייד בחלוף שמונים שנה.
מתוך הסדרה: "ארץ פצועה" 2004-2024

קישור לצפייה בעבודת הוידאו המלאה
<https://www.youtube.com/watch?v=qdi2MKiqUhg&t=33s>

נעה רז מלמד, מתוך הפרוייקט: " אתוס וגבורה " אונ' חיפה, 2023
אלכסנדר וציפורה זייד, 2023, זפת על נייר דופלקס 70X100 ס"מ
'מתחת לאספלט', 2023

מיצג ביוזמת "בונות אלטרנטיבה", גבעת זייד, 18.3.2023

מסמך זה

נאסף, נערך

ונחתם

ע"י אסתי רשף

ועידית לבבי גבאי

קרית טבעון

2024 / 2001